परिच्छेद - एक

शोध-परिचय

१. विषय परिचय

कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठको जन्म वि.स. २००४ असोज ९ गते काठमाडौँको यट्खामा भएको हो । उनको शिक्षा स्नातक तह (वी.ए) सम्मको रहेको छ । जन्मनु भन्दा ३ महिना अगाडि नै बुवा पूर्णबहादुर श्रेष्ठको मृत्यु भइसकेको कारण उनको बुवाको अभिभावकत्वको माया पाउन सकेका थिएनन् । कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठ पेसाका हिसाबले एक कुशल व्यापारी हुन् ।

साहित्य लेखनको प्रेरणा आफ्नो आमालाई बनाउने कवि श्रेष्ठको पहिलो प्रकाशित कृति 'ऊ भएर मेरो अभिव्यक्ति (२०४६) कविता सङ्ग्रह हो । विभिन्न त्रिवेणी काव्य चिन्तना जस्ता पत्रपत्रिकाको पनि सम्पादन गरिसकेका श्रेष्ठले उपत्यका व्यापी साहित्य सम्मेलनमा गद्यतर्फ सान्त्वना (२०२९ जेष्ठ २५), व्यथित काव्य पुरस्कार (२०५०), वि.डी. त्यागी साहित्य सम्मान (२०६६), अलिमियाँ लोक वाङमय प्रतिष्ठान सम्मान (२०६७), महाकवि देवकोटा शतवार्षिकी सम्मान (२०६७) आदि सम्मान तथा पुरस्कारहरू पनि प्राप्त गरिसकेका छन् । श्रेष्ठले थाइल्याण्ड, जर्मनी, चीन, अमेरिका आदि देशहरू समेत भ्रमण गरिसकेका छन् । साथै विभिन्न प्राकृतिक रुखका हाँगा बिँगाबाट आफ्नो कलाको सुन्दर माध्यम अपनाई सिंगो मूर्तिको निर्माण र उसको अभिव्यक्ति आफ्नो कलाद्वारा प्रस्तुत गर्न पनि श्रेष्ठ त्यत्तिकै सिपालु छन् । यसरी उनका प्रकाशित कृतिहरू, 'ऊ भएर मेरो अभिव्यक्ति' (२०४६) र नेवारी भाषाको 'प्याय् चाःगु सः' (२०४८) र 'सालिकको साम्राज्य' (२०६७) कविता सङ्ग्रह रहेका छन् । उनी आफ्नो प्रकाशित कृतिहरूमा आफू बाँचेको युग प्रति असन्तुष्ट रहेको पाइन्छ । स्वच्छन्दतावादी धाराका कवि श्रेष्ठ सामाजिक यथार्थवादी धारमा रहेर पनि कविता सिर्जना गर्न इच्छुक देखिन्छन् । समाजका विकृति र विसङ्गति प्रति व्यङग्य प्रहार गर्ने उनले कलाका माध्यमबाट पनि क्रान्ति गरेका छन् । यसरी कवितामा मिसिएका कलाकार श्रेष्ठ आफ्नो कवितामा प्रेम पक्षको पनि विशेष स्थान दिन कहिले पछाडि रहेनन् ।

२. शोधशीर्षक

प्रस्तुत शोधपत्रको शीर्षक “कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठको कविता सङ्ग्रहको अध्ययन” रहेको छ ।

३. प्रयोजन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संङ्काय अन्तर्गत स्नातकोत्तर (एम.ए) तह दोस्रो वर्ष नेपाली विषयको दसौँ पत्रको आवश्यकता परिपूर्ति गर्नु नै प्रस्तुत शोध पत्रको मुख्य प्रयोजन रहेको छ ।

४. समस्या कथन

साहित्यकार कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठका कविता कृतिहरूको अध्ययन शीर्षकको शोध कार्यमा निम्न लिखित मुख्य समस्या विवेचनामा केन्द्रित रहेको छ ।

(क) कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठको व्यक्तित्व र कृतित्व के-कस्तो रहेको छ ?

(ख) कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठको साहित्यिक यात्रा के कस्तो रहेको छ ?

(ग) कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठका कविता सङ्ग्रह के-कस्ता छन् ?

५. शोधपत्रको उद्देश्य

यस शोधपत्रका उद्देश्यहरू निम्न प्रकार रहेका छन् :

(क) कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठको व्यक्तित्व र कृतित्वको निरूपण गर्नु,

(ख) कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठको साहित्यिक यात्राको पहिचान गर्नु,

(ग) कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठका कविता सङ्ग्रहको अध्ययन वा विश्लेषण गर्नु ।

६. शोधक्षेत्र र सीमा

विविध विधामा आफ्नो कलम चलाउन सफल साहित्यकार कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठ पेसाले एक व्यापारी पनि हुन् । अतः उनका जीवनका केही पाटाहरू र यस उपरोक्त शोध उद्देश्यमा आधारित रहेर श्रेष्ठको प्रकाशित कविता सङ्ग्रह ‘ऊ भएर मेरो

अभिव्यक्ति' को अध्ययन गर्नु नै प्रस्तुत शोत्रपत्रको क्षेत्र रहेको छ । श्रेष्ठको भर्खरै प्रकाशित कृति 'सालिकको साम्राज्य' २०६७ लाई यस अध्ययनमा समावेश नगर्नु शोधको सीमा रहेको छ ।

७. पूर्वकार्यको समीक्षा

नेपाली कविता साहित्य क्षेत्रमा देखा परेका कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठका कविता संग्रंहको भूमिका र अन्य केही पुस्तक तथा पत्रपत्रिकाहरूमा यसभन्दा पहिले उनका बारेमा सामान्य समिक्षा पाइए पनि उनका कविता कृतिहरूमा बारेमा ठोस व्यवस्थित र विस्तृत अध्ययन अनुसन्धान गर्नु बाँकी नै छ । तर पनि केही लेखकहरू र पत्रपत्रिकाहरूमा प्रकाशित गरिएका समीक्षात्मक टिप्पणीहरूको चर्चा परिचर्चाको वितरण निम्नानुसार रहेको छ ।

तारानाथ शर्मा 'ऊ भएर मेरो अभिव्यक्ति' निराला पब्किेशन्स, प्र. सं. जयपुर भारत (२०४६) कविता सङ्ग्रहको प्राककथनमा लेख्छन् "अर्काले घोडा चढ्यो भनेर उनी धुरी चढेका छैनन् र कागले कान लग्यो भन्दैमा कान नछामी कागको पछि दगुरेका छैनन्" ।[1] भनाइको अर्थ हो श्रेष्ठको कवितात्मकता लह-लहैमा लागेको छैन । यो आफ्नै क्षमतामा हुर्केको छ, आफ्नै संरचनामा सिंगारिएको छ र आफ्नै खुट्टामा उभिएको छ ।

ऊ भएर मेरो अभिव्यक्ति कविता सङ्ग्रहको आर्शीवचनमा कवि सिद्धिचरण श्रेष्ठ लेख्छन् । "कवि आजको जटिल विश्वमा आफूलाई भेटाउन खोज्दा परिरहेको अड्चन् बाधाहरूबाट परिचित छन् । कवि आजको विकासमा रम्न सकेका छैनन् । कवितामा असन्तोषको तिब्र ज्वाला मात्र सकिएको छैन । आफ्नी प्रियसीसँगको रमाइला वार्तालापबाट कविले आफ्ना कविता रसपूर्ण बनाई यथार्थलाई उद्घाटन गरेका छन् ।"[2]

"कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठका अभिव्यक्तिहरू सामान्य व्यक्तिका भन्दा व्यापक र फराकिला छन् । उनी आफ्ना कवितामा अनुभूति, भोगाई र संवेदनलाई वैचारिक रूपमा ऐतिहासिक तथा सामाजिक सन्दर्भहरूको माध्यमबाट अभिव्यञ्जित गर्छन्" भनि धुव्र मधिकर्मी भन्छन् ।[3]

१. नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठ **'ऊ भएर मेरो अभिव्यक्ति'**, भारत निराला प्रकाशन, २०४६, पृ.१० ।
२. ऐजन, पृ. ८ ।
३. ध्रुव मधिकर्मी, पुनर्जारण साप्ताहिक, काठ, वर्ष १, अङ्क ३४, कार्त्तिक २०४६ ।

परशु प्रधान आफ्ना अभिव्यक्ति यसरी राख्छन् “कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठ एउटा कवि हो । कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठ एउटा मुर्तिशिल्पकार हो । कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठ एउटा समाजसेवी हो ।”[४]

कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठलाई बाहिरबाट देख्नेले व्यापारी भन्छन् तर जब उसको मुटु र रगतको परीक्षण गर्न थालिन्छ तब यहाँ ऊ कतै काव्य भएर बर्सिन्छ त कतै कला भएर व्यक्तिन्छ” भनेर कृष्ण प्रसाद ददाल आफ्नो टिप्पणी राखेका छन् ।[५]

“धार्मिक सामाजिक र ऐतिहासिक मूल्य र मान्यतालाई प्रतिविम्वित गरी कला सृजनामा अर्धमूर्त र मुर्तरूप प्रदान गर्न अनूभूतिजन्य तिब्रता हो । उनी साहित्यकार समाजसेवी कलाकारिताका शब्दशिखर हुन् । जसलाई श्री काठेकला, मूर्तिकला र भावरनकलाका लडाकुँ भने पनि हुन्छ” भनी चेतनाथ धमालले लेखेका छन् ।[६]

नरेन्द्र कला र साहित्य सिर्जना मार्फत देश र जनताका लागि केही दिन घोलिन अरुलाई बाध्य बनाउन सिद्धहस्त हुनुहुन्छ भनी राज्य समय ‘अन्तर्गतको लेखमा लेखिएको छ ।[७]

“कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठ जाँगरिला उत्साही वा केही गरु भन्ने भावनाले ओतप्रोत छन् । उनको उत्साह र प्रतिभाले नेपाली कविताफाँट प्रभावकारी बनेको छ । अनि बहुमुखी प्रतिभाका धनी छन्” भनि घटराज भट्टराई भन्छन् ।[८]

“सिर्जना गर्नका लागि तेस्रो आँखासहितको संवेदनशील हृदय र मस्तिष्क दुवैको आवश्यकता पर्छ र यी सबै भएकै कारण कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठको सृजनशील व्यक्तित्व बनेको हो । उनी कविताका माध्यमबाट समाजका स्थिति र परिस्थितिलाई प्रस्तुत गर्दै कविताको सुन्दर संसार निर्माण गर्छन्” भनी प्रमोद प्रदान आफ्नो अभिव्यक्ति प्रकट गर्छन् ।[९]

त्यस्तै शोधार्थी हरिचन्द्र घिमिरे आफ्नो बुझाइमा लेख्छन् । “कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठले आफ्ना कवितामा आजको मानिसहरूको अभिनयप्रति, स्वाङप्रति, देखावटीप्रति

---

४. परशु प्रधान, केही क्षण केही अनुहार, जनमत, वर्ष २६, अङ्क ८, २०६६, पृ. ३१ ।
५. कृष्ण प्रसाद दाहाल, गरिमा, काठ, वर्ष १४, अङ्क १०, असोज २०५३, पृ. ९२ ।
६. चेतनाथ धमला, नेपाल जागरण, काठ, १० वैशाख २०५८ ।
७. चिरा परेका भित्ताहरु हेरेर कलाकार भएँ, एक्सन टाइम्स, काठ, २०५९ ।
८. जनमत वर्ष २६, अङ्क ८, २०६६, पृ. ३० (नेपाली लेखन कोशबाट) ।
९. ऐजन ।

अन्धविश्वासप्रति मार्मिक ढङ्गबाट व्यङ्ग्य गरेका छन् । साथै आफ्ना कवितामा प्रेमको सुकोमंल अभिव्यक्ति गर्नु उनको निजी विशेषता रहेको छ" ।[१०]

स्वयम् कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठ आफै 'ऊ भएर मेरो अभिव्यक्ति' का बाडुली लागेमा मात्र मा लेख्छन् । "कविता मेरो व्यावसाय वा लहड्बाजी होइन, आफ्नो मनभित्र उठेका ज्वाराभाटालाई बाहिर ओकलेर आत्म सन्तुष्टि पाउने एक प्रकारको बाध्यता हो, जसको कुनै विकल्प छैन" ।[११]

यसरी कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठका बारेमा गरिएका अध्ययन सम्बन्धी पूर्वकार्यलाई एकत्रित गरि समीक्षा गर्दा उनको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको मोटा/मोटी अध्ययन पाइए पनि उनका प्रकाशित कविता कृतिहरूको क्रमबद्ध अध्ययन हुन नसकेको हुँदा कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठले नेपाली साहित्य क्षेत्रमा दिएको योगदान तथा उनका कृतिहरूको विश्लेषण आदिको अध्ययन गरिएको छ ।

८. अध्ययनको औचित्य र महŒव

साहित्यकार नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठका जीवनी व्यक्तित्व र कृतित्वमा केही चर्चा परिचर्चा पाइए पनि उनका प्रकाशित कविता कृतिहरूको व्यवस्थित ढंङ्गले व्यापक अध्ययन र अनुसन्धान हालसम्म नभए काले यसको बारेमा समग्र रूपमा गरिएको यो अध्ययन अनुसन्धान गर्न नै प्रस्तुत शोधकार्यको औचित्य रहेको छ । उनका व्यक्तिगत प्रवृतिहरूको जानकारी गराउन यस शोधकार्यको महत्व रहेको छ । साथै उनका कविता कृतिहरूको अध्ययन गरी नव प्रतिभाहरूलाई हौसला प्रदान गर्ने पक्षमा पनि यसको त्यतिकै महत्व रहेको छ । साथै उनका कविता कृतिहरूको अध्ययन गरी नव प्रतिभाहरूलाई हौसला प्रदान गर्ने पक्षमा पनि यसको त्यत्तिकै महत्व रहेको छ । र यस्तै अन्य कविता कृतिहरूको बारेमा अध्ययन गर्न चाहने शोधार्थीहरूका लागि पनि प्रस्तुत शोधकार्य निकै महत्वपूर्ण रहेको छ ।

---

१०. हरिश्चन्द्र घिमिरे, **नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन**, अप्रकाशित शोधपत्र, पाठन संयुक्त क्याम्पस ललितपुर, २०६६ ।

११. नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठ, **'ऊ भएर मेरो अभिव्यक्ति'**, भारत, निराला प्रकाशन, २०४६ । (बाडुली लागेमा मात्र, पृ. ५४) ।

९. शोधविधि

प्रस्तुत शोध कार्य सम्पन्न गर्न शोधार्थीको आवश्यकताको लागि शोधनायक सँगको कुराकानी, शोधनायकका मूल कृतिहरू तथा अन्य फुटकर रचनाहरूबाट प्राप्त लिखित एवम् मौखिक जानकारी आदिलाई लिइएको छ । साथै यस कृतिका लेखक र अन्य तत्सम्बन्धी विज्ञहरूसँग सम्पर्क राखी जानकारी लिइने भएकाले सम्पर्क विधि अपनाई साहित्यिक विधाका विभिन्न पुस्तक, पत्रपत्रिकाहरूमा भएको समीक्षा, समालोचना आदिसँग सम्बन्ध राख्नु पर्ने भएकाले पुस्तकालयीक पद्धति पनि अपनाई शोधपत्र तयार गरिएको छ ।

१०. शोधपत्रको रूपरेखा

शोधपत्रलाई निम्नलिखित अध्यायहरूमा वर्गीकरण गरिएको छ ।

अध्याय एक	शोध प्रस्ताव
अध्याय दुई	कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठको व्यक्तित्व र कृतित्व
अध्याय तीन	कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठको साहित्य यात्रा
अध्याय चार	कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठका कविता सङ्ग्रहको अध्ययन
अध्याय पाँच	उपसंहार एवम् निष्कर्ष

उपर्युक्त पाँच अध्यायहरूलाई आवश्यकता अनुसार विभिन्न शीर्षक र उपशीर्षकहरूमा विभाजन गरिएको छ ।

परिच्छेद - दुई

कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठको व्यक्तित्व र कृतित्व

२.१ जन्म जन्मस्थान र वाल्यकाल

कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठको जन्म वि.सं. २००४ असोज ९ गते काठमाडौंको यट्खामा भएको हो । उनका पिताको नाम पूर्णबहादुर श्रेष्ठ र माताको नाम सुभद्रादेवी श्रेष्ठ हो ।[१२] उनी जन्मनु भन्दा ३ महिना अगाडि नै पिता पूर्णबहादुर श्रेष्ठको मृत्यु भएको कारण उनको बाल्यकाल मामाघरमा नै वित्यो । नरेन्द्रलाई कुनै दुःख, पिडा नहोस् भनेर माता सुभद्रादेवीले पालन पोषण गरेकी थिइन् ।

२.२ शिक्षादीक्षा

२.२.१ अक्षरारम्भ

नरेन्द्रलाई सुरुमा माता सुभद्रादेवी र मामा कृष्णलाल श्रेष्ठले अक्षर चिनाएका थिए । उनले मामाघरदेखि नै शिक्षा आरम्भ गरेका थिए । नरेन्द्रले इन्द्रचोकको मखन बस्दा चोकाँछे गल्ली र बटुटोलमा रहेको अनौपचारिक पाठशालामा पढेका थिए भने क्षेत्रपाटी बस्दा न्ह्योखामा रहेको अनौपचारिक पाठशालामा पढेका थिए ।[१३]

२.२.२ विद्यालय शिक्षा

नरेन्द्र वि.सं. २०१० सालमा भगवतीबारीम रहेको शान्ति निकुञ्ज विद्यालयमा भर्ना भएका थिए । उनले त्यहाँ चारसम्म पढे र वि. सं. २०२४ सालमा जुद्धोदय मा.वि. कक्षा ५ मा भर्ना भए । नरेन्द्रले २०२४ सालमा एस.एल.सी. दोस्रो श्रेर्णीमा उत्तीर्ण गरेका थिए ।[१४] उनको दश कक्षासम्मको सम्पूर्ण पढाइ खर्च आमाले नै बेहोरेकी थिइन् ।

---

१२. नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठको चिना अनुसार ।

१३. हरिश्चन्द्र घिमिरे, **नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन**, अप्रकाशित शोधपत्र, पाठन संयुक्त क्याम्पस ललितपुर, २०६६ः पृ.१० ।

१४. ऐजन, पृ. ११ ।

२.२.३ उच्च शिक्षा

नरेन्द्र एस.एल.सी. पास गर्ने वित्तिकै आइ.ए. पढ्न त्रि.चन्द्र कलेजमा भर्ना भए । त्यहाँ उनको पढाई त्यति राम्रो नभएकोले उनी व्यापारतिर लागे त्यसपछि उनी विराटनगर गएर महेन्द्रमोरङ आदर्श क्याम्पसमा भर्ना भए । त्यहाँबाट उनले वि.सं. २०२८ सालमा आई.ए. तेस्रो श्रेणीमा उत्तीर्ण गरे ।[१५] उनले त्यहाँ करिब ६ महिना मात्र वि.ए. पढे र आफू व्यापार पेशातिर नै अग्रसर भए ।

२.३ वैवाहिक जीवन र छोराछोरी

कवि कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठको विवाह वि.सं. २०३३ साल माघ १२ गते भएको हो । सङ्खुवासभाको चैनपुर बस्ने भीमप्रसाद श्रेष्ठ र बुद्धलक्ष्मी श्रेष्ठको सुपुत्री निरु श्रेष्ठसँग उनको विवाह भएको थियो ।[१६] उनका दुई २ छोरा मध्ये जेठा विवाहित छोरा निश्चलबहादुर श्रेष्ठ लक्ष्मी बैकमा काम गर्छन् भने कान्छा अविवाहित छोरा निकेश अमेरिकामा नै अध्ययनरत छन् ।

२.४ आर्थिक अवस्था

नरेन्द्रले सानैदेखि पिताको अभिभावकत्व पाएका थिएनन् । उनको सम्पूर्ण दुःख पीडा आमाले नै व्यहोरेकी थिइन् । उनकी आमा पनि बेरोजगार नै थिइन् । वि.सं. २००४ देखि वि.सं. २०२४ सालसम्म उनीहरूको आर्थिक अवस्था नरेन्द्रका काका जुद्धबहादुरले नै हेरेको पाइन्छ ।[१७] यसरी उनको आर्थिक अवस्था मध्यास्तरको नै देखिन्छ ।

---

१५. हरिश्चन्द्र घिमिरे, **नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन**, अप्रकाशित शोधपत्र, पाठन संयुक्त क्याम्पस ललितपुर, २०६६ः पृ.११ ।

१६. शोध नायकबाट प्राप्त जानकारी ।

२.५ जागिरे तथा व्यापारी जीवन

कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठ एस.एल.सी दिए लगत्तै आफ्ना फुपाजु पूर्णदास श्रेष्ठसँग मोती, मुगा, पन्ना, आदिको व्यापार गर्ने गर्दथे ।[१८] यो व्यापारपछि वि.सं. २०२७ सालमा यु.एन.डि.पी.को सडक सर्वेक्षण पदमा जागिर पनि खाएका थिए । वि.सं. २०२८ मा काठमाडौँ छाडेर बिराटनगर गए । त्यहाँ उनले जुटको व्यापार गर्न थाले । यसले नरेन्द्रलाई जागिर भन्दा व्यापार नै फलदाय भएको हुनाले व्यापारी पेसा नै उनको मुख्य पेसा बन्न पुग्यो ।

२.६ लेखन प्रेरणा र प्रभाव

नरेन्द्रलाई वंशानुगत रूपले हेर्दा पनि उनको लेखन प्रेरणामा वंशाणुगत विशेषता देखिन्छ । वि.सं. २०१७ सालमा रेडियो नेपालबाट बालकार्यक्रम मार्फत आफुले रचनागरेको 'भानुको स्मृति', शीर्षकको कविता वाचन गरे ।[१९] यसरी उनको वंशानुगत विशेषता लगायत उनका कविताहरू प्रकाशन गर्न सहयोग गर्ने विभिन्न पत्र पत्रिकाहरू साथै काठमाडौँमा भैरहने साहित्यिक भेलाहरू तथा आफूले प्राप्त मान, सम्मान पुरस्कारहरू आदिले नै उनलाई लेखन प्रेरणाको मुख्य प्रभाव पारेको पाइन्छ ।

२.७ साहित्यिक व्यक्तित्व

कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठ वि.सं. २०१८ सालमा जुद्धोदय पब्लिक स्कूल पत्रिका नामक पत्रिकामा प्रकाशित 'भर्ना' कविता मार्फत नेपाली साहित्यमा देखा परेका हुन् । हालसम्म उनका तीनवटा कविता सङ्ग्रहहरू प्रकाशित भएका छन् । ति हुन् 'ऊ भएर मेरो अभिव्यक्ति' (२०४६), नेवारी कविता सङ्ग्रह 'प्याय् चाःगु सः वि.सं. (२०४८) र 'सालिकको साम्राज्य' (२०६७) साथै उनका थुप्रै फुटकर कविताहरू पनि प्रकाशित भैसकेका छन् । उनी नेपाली साहित्यलाई विकसित नेपालको एक प्रेरक तत्व ठान्छन् ।

१७. हरिश्चन्द्र घिमिरे, **नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन**, अप्रकाशित शोधपत्र, पाठन संयुक्त क्याम्पस ललितपुर, २०६६: पृ.१७ ।

१८. शोध नायकबाट प्राप्त जानकारी ।

१९. ऐजन ।

२.८ सम्पादक व्यक्तिŒव

कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठका बहुआयामिक व्यक्तिŒवको अर्को महŒवपूर्ण पक्ष सम्पादक व्यक्तिŒव हो । उनले २०४९ सालमा त्रिवेणी काव्यको सम्पादन गरेको पाइन्छ भने वि.सं. २०६३ माघ देखि २०६४ पुषसम्म शारदा मासिक पत्रिकाको सम्पादन गर्नुका साथै २०६२ सालमा हरिहर राज जोशीको गोरेको खोजीमा निबन्ध सङ्ग्रहको सम्पादन गरेको पाइन्छ ।

यसरी श्रेष्ठद्वारा सम्पादन गरेको शारदा, त्रिवेणी पत्रपत्रिकाहरू तथा जीवनको खोजीमा निबन्ध सङ्ग्रहको सम्पादनले उनको सम्पादक व्यक्तिŒवलाई थप उज्ज्वल बनाउनुका साथै उनको सम्पादक व्यक्तिŒवको परिचय दिएको छ । यसबाट श्रेष्ठ एक कुशल सम्पादक भएको पाइन्छ ।

२.९ अन्य व्यक्तित्व

नरेन्द्रको लेखन आरम्भ कविता विधाबाट भएको भए पनि उनी बहुमुखी प्रतिभाका धनी हुन् । कविता, नाटक, मूर्तिकलाकार, गीतकार, समाजसेवी आदि विविध रूपमा चिनिने नरेन्द्र एक राष्ट्रवादी कवि समेत हुन् ।

२.१० प्रकाशित कृति

वि.सं. २०१८ सालदेखि 'झर्ना' शीर्षकको कविता प्रकाशित भएदेखि कविता लेखन कार्यलाई निरन्तरता दिदै आइरहेका नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठले पहिलो कविता सङ्ग्रह 'ऊ भएर मेरो अभिव्यक्ति' (२०४६) सालमा भारत निराला प्रकाशनले प्रकाशन गरेको थियो । यसमा जम्मा २३ वटा कविताहरू सङ्ग्रहित छन्, जसलाई तिन समूहमा बाँडिएको छ । समूह 'क' मा 'ऊ भएर मेरो अभिव्यक्ति' भित्र ८ वटा कविताहरू, समूह 'ख' मा 'म र माछापुच्छ्रे' र समूह 'ग' मा 'मेरी प्रियसीलाई' भन्ने नाम दिइएको छ । ५६ पेज भएको यस कविता सङ्ग्रहको सम्पादन तथा प्राक्कथन डा. तारानाथ शर्माको रहेको छ भने आर्शीवचन सिद्धिचरण श्रेष्ठको रहेको छ । राष्ट्रियतापरक, प्रकृतिपरक,

प्रेमपरक र अन्य विविध विषयवस्तुका आधारमा कविता रचना गरिएको यस सङ्ग्रहमा ६ हरफे मुक्तकीय शैलीका कवितादेखि लिएर ४९ हरफसम्मका कविताहरू रहेका छन् ।

'प्याय्चाः गु सः (२०४८) नरेन्द्र बहादुर श्रेष्ठको दोस्रो प्रकाशित कविता सङ्ग्रह भए तापनि यो नेवारी भाषाको पहिलो कविता सङ्ग्रह हो । जम्मा ३० वटा कविता रहेको यस सङ्ग्रहमा ६२ पेज रहेको छ ।

जम्मा ३० वटा कविताहरु समेटिएको छ यस सङ्ग्रहमा ९ वटा कविताहरू नरेन्द्रबाट रचिएका नयाँ नेपाली कविताको अनुवादित रूप हो भने बाँकी २१ वटा कविता 'ऊ भएर मेरो अभिव्यक्ति' सङ्ग्रहका कविताहरुको नेवारी भाषामा अनुवादित रुप हो । 'प्याय्चाः गु सः को नेपाली अनुवाद 'प्यासी स्वर' भन्ने बुझिन्छ ।

यसरी कवि नरेन्द्र बहादुर श्रेष्ठले थुप्रै फुटकर कविताहरू विभिन्न पत्र-पत्रिकामा छपाउने क्रममा १९ वर्ष पछाडि आफ्नो तेस्रो कविता सङ्ग्रह 'सालिकको साम्राज्य' जनमत प्रकाशन नेपाल (२०६७) प्रकाशन गरेका छन् । यस कविता सङ्ग्रहमा जम्मा ४३ वटा कविताहरू रहेका छन् । युग, जीवन, समाज, जगत्, प्रकृति, संस्कृति, राष्ट्र, विश्वबोध, चेतना समेटिएको यस सङ्ग्रहका कविताहरू ७/८ पङ्क्तिको आयाममा विस्तारित छन् भने सबैभन्दा लामो कविताको रुपमा उनासी पङ्क्तिको आयाममा विस्तारित 'एउटा बूढो भन्छ' शीर्षकको कविता रहेको छ । यसरी नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठका जम्मा २ वटा नेपाली कविता सङ्ग्रह प्रकाशित भइसकेका छन् । जसमध्ये 'ऊ भएर मेरो अभिव्यक्ति' २०४६, 'प्याय्चाः गु सः २०४८ (नेवारी कविता सङ्ग्रह) र 'सालिकको साम्राज्य' २०६७ कविता सङ्ग्रह रहेका छन् । सङ्ख्यात्मक रूपले कमै भए पनि श्रेष्ठका कविताहरू निकै गुणात्मक छन् । बहुमुखी प्रतिभाका धनी श्रेष्ठ नाटक, मूर्तिकलाकार, गीतकार, समाजसेवी सम्पादक आदि विविध रूपमा चिनिन्छन् । देश-विदेशको भ्रमण गरिसकेका श्रेष्ठले विभिन्न सम्मान-पत्र तथा पुरस्कार प्राप्त गरिसकेका छन् । अझै पनि उनी कविता लेखनमा निरन्तरता दिइरहने विचार व्यक्त गर्छन् किनकी कविता लेख्नुलाई उनी आफूले देखेका, भोगेका अनुभवहरूको सङ्गालो भन्छन् ।

२.११ सम्मान तथा पुरस्कार

बहुमुखी प्रतिभाका धनी नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठले विद्यार्थी जीवनदेखि नै विभिन्न सम्मान तथा पुरस्कारहरू प्रात गरिसकेका छन् । उनको साहित्यतर्फ मात्र नभएर व्यापार, समाजसेवी, कलाकारिता आदि क्षेत्रमा समेत पुरस्कार हात पारिसकेका छन् । उनका प्राप्त पुरस्कारहरू निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

- त्रिचन्द्र कलेजमा १५७ औँ भानु जयन्तीको अवसरमा आयोजित साँस्कृतिक कार्यक्रममा 'नृत्य' मा प्रशंसनीय कार्य गरे वापत सम्मान पत्र ।
- त्रिचन्द्र कलेजमा १५७ औँ भानु जयन्तीको अवसरमा आयोजित साँस्कृतिक कार्यक्रममा बलभद्रको उत्कृष्ट अभिनय गरे वापत सम्मान पत्र ।[२०]
- 'वीरेन्द्र ऐश्वर्य सेवा पदक'- वि.सं. २०५८ ।
- 'त्यागी स्मृति सम्मान' - वि.सं. २०६६ ।[२१]
- वि.सं. २०२२ जेठ ३२ गते नेपाल युवक संगठनद्वारा आयोजित स्वयम्सेवक कार्य प्रतियोगितामा द्वितीय पुरस्कार ।
- नेपाल युवक माध्यमिक विशक्षालय उद्घाटन समारोह (वि.सं. २०२३ बैसाख १९) अन्तर्गत चित्रकला प्रतियोगितामा द्वितीय पुरस्कार ।
- नेपाल युवक माध्यमिक शिक्षालय उद्घाटन समारोह वि.सं. (२०२३ बैशाख १९) अन्तर्गत चित्रकला प्रतियोगितामा द्वितीय पुरस्कार ।
- 'वीरेन्द्र ऐश्वर्य सेवा पदक'- वि.सं. २०५८ ।
- 'व्यथित काव्य पुरस्कार'- २०५० ।
- 'त्यागी स्मृति सम्मान' - वि.सं. २०६६ ।
- देवकोटा शतवार्षिकी सम्मान, २०६७ ।
- अलि मियाँ लोक वाङ्मय सम्मान, २०६७ ।

---

२०. शोधनायकबाट प्राप्त जानकारी ।

२१. ऐजन ।

परिच्छेद - तीन

नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठको साहित्यिक यात्रा

साहित्यकारको साहित्य लेखनको इतिहासमा देखा परेका विभिन्न साहित्यक रचनाको परिमाण, गुणस्तर, धारागत प्रवृतिको अन्तर्विकास साहित्यिक रचना वा कृतिगत प्रकाशन, चिन्तन पक्षको परिवर्तन आदि जस्ता आधारहरू लिएर साहित्यिक यात्राको चरण मोड वा काल विभाजन गर्न सकिन्छ ।[२२] वि.सं. २०१८ सालमा जुद्धोदय मा.वि. काठमाडौँबाट प्रकाशित भएको "जुदोदय मा.वि. पत्रिका" मा प्रकाशित 'झर्ना' शीर्षकको कवितामार्फत नेपाली साहित्यको क्षेत्रमा औपचारिक रूपमा प्रवेश गरेका साहित्यकार नरेन्द्रले विद्यालय जीवन देखिनै साहित्यका विविध विधामा कलम चलाएको पाइन्छ । विद्यालय जीवनदेखि हालसम्म पनि साहित्य सिजृनातर्फ लागिरहेको कवि नरेन्द्रको ५२ वर्षको साहित्य यात्रालाई हेर्दा साहित्य यात्राको क्रममा विभिन्न मोड वा चरणहरू देखापरेको पाइन्छ । साहित्य लेखनको प्रारम्भिक प्रयास साहित्यिक रचनाको प्रकाशन र प्रकाशित साहित्यिक कृतिको आधारमा साहित्यकार कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठको साहित्यिक यात्रालाई दुई चरणमा विभाजन गर्न सकिन्छ ।

साहित्यकार कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठको साहित्य यात्राको प्रथम चरण वि.सं. २०१७ देखि २०१८ सम्मलाई लिन सकिन्छ । विद्यार्थी जीवनदेखिनै साहित्य रचना लेख्न सुरु गरेका साहित्यकार कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठको साहित्य यात्राको यो अवधि साहित्य अवलोकनको सुरुवातको समय भएकाले र यस अवधिमा उनका कुनैपनि साहित्यिक रचनाहरू प्रकाशित भइनसकेकाले उनको लेखनयात्राको यो अवधिलाई आभ्यासिक कालको रूपमा पनि लिन सकिन्छ ।

विद्यार्थी जीवनदेखि साहित्य रचना गर्न शुरु गरेका कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठले "वि.सं. २०१७ (१२ वर्षको उमेर) मा रेडियो नेपालबाट विहान ९:०० बजे प्रसारण हुने जनकविकेशरी धर्मराज थापाद्वारा सञ्चालित बाल कार्यक्रम मार्फत् "भानुको स्मृति" शीर्षकको कविता वाचन गरेका थिए । यो कविता नरेन्द्रद्वारा रचना गरिएको प्रथम कविता हो ।"[२३] यही कवितामार्फत् नै नरेन्द्रले साहित्यिक रचना लेख्न प्रेरणा पनि

२२. खगेन्द्र प्रसाद लुइटेल, **क्षेत्र प्रताप अधिकारीको काव्य प्रवृत्ति**, त्रि.वि. अप्रकाशित शोधपत्र, २०४६, पृ. १०२ ।

पाएका थिए । हालसम्म प्राप्त जानकारी अनुसार 'भानुको स्मृति' शीर्षकको कविता नै नरेन्द्रको पहिलो कविता हो । यसै आधारमा उनको साहित्य यात्राको प्रथम चरणको शुरुवात वि.स. २०१७ बाट भएको मानिएको हो । यस चरणमा 'भानुको स्मृति' बाहेक नरेन्द्रद्वारा लेखिएका अन्य साहित्यिक रचनाहरू प्राप्त भएका छैनन् । कवि नरेन्द्रबाट रचित 'भानुको स्मृति' शीर्षकको कविता यस्तो छ ।

भानु तिमी धन्य छौ
सारा जगतलाई नेपालको परिचय गराई
तर तिमी गयौ प्रेमीलाई छाडी
भानु तिमी धन्य छौ
नेपालको इज्जत राखेर लुकेर कहाँ बसिरहयौ
संसारलाई नछाडेको भए काम हुन्थ्यो ठूलो
त्यसैले भानु तिमी धन्य छौ
संसारलाई छाडे पनि नाउँ तिम्रो अमर छ
जनता सबै गम्किन्छन् तिम्रो नाम लिएर
तिम्रो कविता देख्दा मन आनन्द हुन्छ
भानु तिमी धन्य छौ
तिम्रो नाम सबै लिन्छन्
तिमीले रामायण लेखेर गयौ
कति राम्रो छ भन्छन्
त्यसैले भानु तिमी धन्यछौं
हेर्दाहेर्दै मन पग्लन्छ
प्रेम गरेर तिम्रो कविता पढौं
खोक्रो गिदीमा ज्योति भरौं ॥"

(रेडियो नेपाल, २०१७)

---

२३. शोध नायकबाट प्राप्त जानकारी ।

कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठले आफ्नो साहित्य यात्राको पहिलो रचनाका रूपमा लिइएको प्रस्तुत कविता नै उनको प्रथम चरणको एकमात्र रचना हो । उनको यस चरणलाई आभ्यासिक कालको रूपमा लिइएकोले एवम् साहित्य लेखनमा प्रवेश गर्दाको समय भएकाले यस चरणमा उनका खासै विशेषताहरू देखिदैनन् तैपनि उनको कवितालाई हेर्दा गद्य कवितामा बढी झुकाव रहेको पाइन्छ भने सरल र सहज भाषाशैलीको प्रयोग, लघु आयाममा कविता रचना गर्नु नै उनका प्रमुख विशेषता एवम् प्रवृत्ति रहेको पाइन्छ ।

वि.सं. २०१८ सालमा जुद्धोदय पब्लिक हाईस्कुल नामको पत्रिकामा प्रकाशित 'झर्ना' शीर्षकको कवितादेखि हालसम्मको समयावधिलाई साहित्यकार कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठको साहित्य यात्राको दोस्रो चरण मानिएको छ । यो चरण कवि नरेन्द्रको साहित्यिक रचनाको प्रकाशनको शुरुवात भएको चरण हो । 'झर्ना' शीर्षकको कविता नै नरेन्द्रको प्रथम प्रकाशित साहित्यिक रचना हो । 'झर्ना' कविता प्रकाशित भएपछि पनि साहित्य सिर्जनामा अविरल रूपमा लागि परिरहेका साहित्यकार नरेन्द्रले यस चरणावधिमा कविता विधा अन्तर्गत सिर्जना गरेका अन्य कविता सङ्ग्रहहरूमध्ये 'ऊ भएर मेरो अभिव्यक्ति' (२०४६), प्यायृचाः गु सः (नेवारी कविता सङ्ग्रह- २०४८) र 'सालिकको साम्राज्य' (२०६७) सङ्ग्रह रहेका छन् । यिनै रचनाका आधारमा कवि नरेन्द्रको साहित्यिक यात्राको द्वितीय चरणको प्रवृत्तिलाई केलाउन सकिन्छ ।

कवि नरेन्द्रले जुद्धोदय मा.वि. कक्षा आठमा पढ्दा 'झर्ना' कविता रचना गरेका थिए । यस कवितामा प्रकृतिको दिव्य सौन्दर्यको रूपमा रहेको झर्नालाई विषयवस्तुको रूपमा लिइएको छ । झर्नाको पानी पहाडको उचाइबाट खसेर चट्टानलाई खियाउँदै कलकल आवाज निकाल्दै र बग्दै बेसिमा आएर धनी गरिब केही नभनी सबै लाई शीतल पार्ने र किसानले खेतमा रोपेको अन्न र फलफूललाई सपार्ने आदि काम गर्दछ भन्ने कुरालाई यस कवितामा वर्णन गरिएको छ । प्रकृतिको वस्तुपरक चित्रण भएको यस कवितामा झर्नाको पानीको कार्यलाई कवि शब्दद्वारा यसरी व्यक्त गर्दछन् :

“सपार्छ यसले अन्न र फलफूल
तिनैद्वारा भर्दछ मानिस पेट”[२४]
‘प्यास मेटाउँछ यो सबको
आँत पार्दछ शीतल सबको
धनी गरिक केही नभनी
खेल्दै दगुर्दै झर्ना पानी
बढ्दछ यो वर्षा ऋतुमा
खियाउँछ यसले चट्टान
लड्दै लड्दै बग्दै बग्दै
आउँछ त्यो झर्नाको पानी [२५]

कवि नरेन्द्रले यस कवितामा सरल र सहज शब्दको प्रयोग गरेको देखिन्छ जसको कारणबाट कविता साधारण पाठक वर्गको लागि पनि बोधगम्य बन्न पुगेको देखिन्छ । अन्त्यानुप्रास लगायत विभिन्न अलङ्कारहरूको प्रयोग प्रयोग गरी तृतीयपुरुष दृष्टिविन्दुमा संरचित यो कविता लयात्मक र गेयात्मक साथै सरलता, सहज र स्पष्टता जस्ता कलात्मक गुणले गर्दा पनि कविको उत्कृष्ट उपलब्धि मानिन्छ ।

कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठको यस चरणको पहिलो प्रकाशित कृति ‘ऊ भएर मेरो अभिव्यक्ति’ कविता सङ्ग्रह हो । यो कृति वि.सं. २०४६सालमा आएर प्रकाशित भएको हो । कवि श्रेष्ठले वि.सं. २०१८ देखि विभिन्न समयमा विभिन्न पत्रपत्रिकाहरूमा प्रकाशन गरेका कविताहरूको सङ्गालो नै ‘ऊ भएर मेरो अभिव्यक्ति’ हो । यस सङ्ग्रहमा अधिकांश कविताहरू श्रृङ्गारिकतालाई अङ्गालेर लेखिएको पाइन्छ । कवि नरेन्द्रका प्रेम विषयक कविताहरूमा प्रेमी प्रेमीकाले गर्ने गरेका वा सोच्ने गरेका कुराको यथार्थ, प्रेमी प्रेमिका छुटिएर बस्दा हुने पीडा, प्रेम प्राप्त गर्न ज्यान पनि दिन तयार हुने कुरा, प्रेम गर्दा गर्दै आफूमा भएका प्रेमका अनुभूतिह सकिएर रित्तो भएको कुरा आदिलाई व्यक्त गरिएको पाइन्छ । प्रेमलाई उपभोग गरी सस्तो ठानेर लत्याउने प्रेमीकाप्रति व्याङ्ग्य गरिएको ‘समर्पण’ कविताको एउटा उदाहरण यस्तो छ :

२४. जुद्धोदय पब्लिक हाइस्कुल पत्रिका, काठमाडौं, २०१८, पृ. १२ ।

२५. ऐजन ।

तिम्रो प्यारो औँलामा

एउटा कलिलो फूल थियो

केही छिन सुगन्धको आनन्द लिएर

छिन्नभिन्न गऱ्यौ त्यस फूललाई

थाहा छ तिमीलाई ?

त्यो मेरो हृदय थियो ।[२६]

त्यस्तै प्रेमीको सम्झनाले उतीसँग पुग्न खेज्दा यदि मृत्युवरण भयो भने पनि आफूलाई दुःख नलाग्ने बरु आफ्नो प्रेम हुने कुरा "तिम्रो सम्झनामा" कवितामा कविले यसरी व्यक्त गर्दछन् :

यदि

मृत्युको शिकार भएँ भने

भोलि मुनामदन जस्तो

अमर हुनेछ हाम्रो आत्मा

अमर हुनेछ"[२७]

यसरी नै नरेन्द्रका कविताहरू देशप्रेम र राष्ट्रियताले ओतप्रोत भएका पाइन्छन् । उनका कविताहरूमा राष्ट्रियताप्रति मरिमेट्ने सङ्कल्प गर्दै राष्ट्रप्रेम र मातृभूमिप्रतिको मायालाई व्यक्त गरिएको पाइन्छ । कवितामा प्रकृति चित्रणका दृष्टिले कवि नरेन्द्रका यस सङ्ग्रहका कविताहरू उत्कृष्ठ बन्न पुगेका देखिन्छन् ।

प्रकृति चित्रण गर्दा कविले तन्मय र मन्मय दुवै रूपमा प्रकृतिको चित्रण गरेको पाइन्छ । प्रकृति चित्रणको नमुना यस सङ्ग्रहको ऋतुविचार कवितालाई लिन सकिन्छ ।

यस्तै नरेन्द्रले यस सङ्ग्रहका कविताहरूमा पुराना अन्धविश्वास र कुरीति, विज्ञानले ल्याएको विनाश, मान्छेमा देखिएका कुप्रवृत्ति, शान्तिको नाममा हुने ठगी आदि विविध विषयप्रति चोटिलो व्यङ्ग्य गरेको पाइन्छ । कवि काठमाडौँका बासिन्दाको निश्क्रियताप्रति, 'काठमाडौँ' कवितामा यसरी व्यङ्ग्य गर्दछन् :

---

२६. नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठ **'ऊ भएर मेरो अभिव्यक्ति'**, भारत निराला प्रकाशन, २०४६, पृ. ३६ ।

२७. ऐजन ।

धरहराको टुप्पाबाट बिगुल फुक्दा
हत्तरपत्तर दैला थुन्दै
घरभित्र लुक्ने काठमाडौँ
मध्यरात्रीमा कोतमा जन्मेको रक्तकुण्डमा
पौडी खेल्दा पनि
चालचुल थाहा नपाउने काठमाडौ
भीमसेन थापा, अरनिको र भृकुटी जन्मेको देश
भीमसेन थापा सेरिएर मरेको काठमाडौँ
अरनिको कला फैलाउन जोदा
प्रवासमै बसेको काठमाडौँ
भृकुटी आफ्नो देशछोडी
अरुको देशको सपना देख्ने काठमाडौँ [२८]

संरचनागत दृष्टिले हेर्दा छ हरफ मुक्तकीय शैलीका कवितादेखि उन्नाइस हरफसम्म कविताहरू यस सङ्ग्रहमा रहेका छन् । सरल सहज भाषाशैलीको प्रयोग गरी लेखिएका यस सङ्ग्रहका कविताहरूमा अधिकांश मुक्त छन्दको प्रयोग गरे तापनि सुन्दर छन्द गीतहरू पनि समाविष्ट छन् । 'ऋतुविचार' कवितामा भएको छन्दवद्ध गीताको नमुना यस्तो छ :

डलमल गर्दै गोडा उचाली
मानौँ सूयै धर्तीमा आई
लुटुपुटु गर्दै दूध पसाई
धानमा दाना पूर्ण गराइन्छ । [२९]

यस्तै नवीन विम्ब, प्रतिक तथा रूपक, उपमा आदि जस्ता अलङ्कारको प्रयोगले पनि यस सङ्ग्रहका कविताहरू उत्कृष्ट बन्न पुगेका देखिन्छन् । 'काठमाडौँ' कवितामा भएको प्रतीकको प्रयोगलाई यसरी हेर्न सकिन्छ :

"पिकासोको प्रोट्रेट जस्तै
अस्तव्यस्त छरपस्ट देखिने काठमाडौँ । [३०]

२८. नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठ **'ऊ भएर मेरो अभिव्यक्ति'** पूर्ववत् ।
२९. ऐजन ।
३०. ऐजन ।

समग्रतामा यस सङ्ग्रहलाई हेर्दा कवि नरेन्द्रका कवितामा एकप्रकारको निजी मौलिकता र विशेषता देख्न पाइन्छ । आफ्नै परिवेश, आफ्नै सहज वैयक्तिकता र आफ्नै युगलाई प्रतिनिधित्व गरेर मानिसका उल्लास यस चरणका कवितामा व्यक्त भएको पाइन्छ । समयानुकुल उद्गार भएका सुन्दर र स्पष्ट प्रेमपरक, प्रकृतिपरक र राष्ट्रियतापरक विषयका कविताहरू मानवदेखि प्रकृतिसम्म राष्ट्रदेखि विश्वसम्म पुगेको देखिन्छन् । प्रणय विषयको बाहुल्यता रहेको यस सङ्ग्रहका अधिकांश कविताहरूमा सामाजिक विषयको न्यूनता रहेको देखिन्छ । सरल, सहज र तद्भव शब्दहरूको प्रयोगले यस सङ्ग्रहका कविताहरू सरल, सहज र बोधगम्य रहेका पाइन्छन् । सरलता, सहजता र स्पष्टताजस्ता कथात्मक सौन्दर्यका सर्बोत्कृष्ट गुणहरू कविताहरूमा पाउन सकिन्छ । प्रथम र तृतीय दुवै दृष्टिबिन्दु अङ्गालेर लेखिएका यस सङ्ग्रहका कविताहरूमा गद्यलयलाई मुख्य लयको रूपमा प्रयोग गरी वर्णनात्क, व्याख्यात्मक र आलङ्कारिक शैली अपनाएर जीवन-जगत् र प्रकृतिबाट छनोट भएका नवीन बिम्ब प्रतीकहरूको प्रयोग गरिएको पाइन्छ । विभिन्न अनुप्रास तथा उपमा रूपक आदिजस्ता अलङ्कारहरूको प्रयोग भएको पाइने यस सङ्ग्रहका कविताहरू सम्पूर्ण दृष्टिबाट उत्कृष्ट बन्न पुगेको देखिन्छ ।

कवि नरेन्द्रको दोस्रो प्रकाशित नेपाली कविता सङ्ग्रह 'सालिकको साम्राज्य' (२०६७) हो । यस कविता सङ्ग्रह भित्र ४३ वटा कविताहरू रहेका छन् । ती मध्ये काठमाडौँ, शान्तियात्रा र म र माछापुच्छ्रे कविताहरू 'ऊ भएर मेरो अभिव्यक्ति' सङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित भइसकेका छन् । यस सङ्ग्रहमा संग्रहित कविताहरुमा युग, जीवन, समाज, जगत्, प्रकृति, संस्कृति, राष्ट्र र विश्वबोध चेतना समेत सिर्जित छन् ।[३१] प्रगीतात्मक संरचनामा लेखिएका यस सङ्ग्रहका सबै फूटकर कविताहरू आयामका दृष्टिले समान किसिमकै देखिए पनि 'जिन्दगी', 'हिउँफूल', 'सम्झना' जस्ता मुक्तकयि संरचनामा लेखिएका यी कविताहरू सात आठ पङ्क्तिको आयाममा विस्तारित छन् भने सबैभन्दा लामो कविताको रूपमा उनासी पङ्क्तिको आयाममा विस्तारित 'एउटा बुढो भन्छ' शीर्षकको कविता रहेको छ । बाँकी अन्य कविताहरू एक दुई पृष्ठकै आयाममा विस्तारित छन् ।

---

३१. डा. लक्ष्मण प्रसाद गौतम, काव्यकला चेतनामा अनुभूतिका बिम्बहरू, **'सालिकको सामाज्य'**, २०६७ ।

अन्तरवस्तुका दृष्टिले कवि कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठको 'सालिकको साम्राज्य' सङग्रहका कविताहरू विविधतामय छन् । 'परालको त्यान्द्रो' मा युगीन सङ्गतिहीनता अभिव्यक्ति छ भने 'यो मनलाई ब्युँझाउँछ' कवितामा विश्वबोधी चेतन प्रस्तुत भएको छ । 'अँध्यारोमा बसेको मन' र 'मृत्यु उत्सव' निराशालाई अन्तरवस्तु बनाइएका कविता हुन् । 'एउटा बकपत्र युगबोधी चेतनाका दृष्टिले, सौन्दर्य रागात्मकताका दृष्टिले र बसुधैव कुटुम्बकम भावनावादी चेतनाका दृष्टिले एवम् काठमाडौँ सहरिया जीवनको सङ्गतिहीनताको अभिव्यक्तिका दृष्टिले प्रभावकारी छन् । आमाको पत्र गर्भको शिशुलाई मातृत्वबोधी चेतनाको सशक्त कविता हो भने 'ढुङ्गाका देवताहरू' सङगतिको खोजी गरिएको कविता हो । 'म पनि पानी झैँ बगूँ' कवितारूपी मादकताको केन्द्रमा अडिएको कविता हो । त्यसैगरी जरा, हाँगा र पातहरू कविता आर्थिक सङगतिहीनताको यथार्थबिम्ब हो भने समय र छिपाको घ्याम्पो र एक्काइसौँ शताब्दी जस्ता कविताले पनि युगीन सङ्गतिहीनतालाई प्रस्तुत गरेका छन् । 'अब युगले कोरल्नुपर्छ' मा परिवर्तनको कामना 'प्रतिबिम्ब' मा रागात्मक चेतना 'समर्पण' मा आशावादी चेतना 'माकुराको जालो' कवितामा राजनैतिक व्यङ्ग्य 'नयाँ नेपाल' मा विसङ्गतिबोध र 'मुक्तिको गीत' मा स्वतन्त्रताबोध प्रभावपूर्ण तरिकाले आएको छ ।

स्रष्टा र हातहरू कवि नरेन्द्रको कलाचेतना र काव्यचेतनाको समीकरण भएको कविता हो । यस्ता धेरै धेरै भावहरूबाट यस सङ्ग्रहका कविता रचिएका छन् । वर्तमानबोध यस सङ्ग्रहका कवितामा धेरै पाइन्छ । यसरी हेर्दा कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठको सालिकको साम्राज्य कविता सङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित कविताहरू युगीन यथार्थबोध, राजनैतिक, व्यङ्ग्य, सामाजिक, विसङ्गति जस्ता विविध विषयवस्तुमा आधारित रहेका हुनु नै यस चरणको उपलब्धि हो । यस चरणका प्रवत्तिहरूलाई बुँदागत रूपमा यसरी हेर्न सकिन्छ :

१. प्रेम प्रणयमा आधारित कविताहरूको रचना प्रशस्त मात्रामा गर्नु

२. सामाजिक विसङ्गतिबोध

३. कु-संस्कार र अन्धविश्वासप्रति तीब्र व्यङ्ग्य प्रहार गर्नु

४. लघु आयामका कविताहरूको सिर्जना गर्नु

५. प्रतीकात्मकता

६. सरल र सहज भाषाशैली

७. गद्यलयको प्रयोग

८. राष्ट्रप्रेम

९. प्रकृतिप्रेम

१०. शान्तिको कामना

११. सामाजिक यथार्थ

१२. आशावादी जीवनदृष्टि

परिच्छेद - चार

नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठका कविता सङ्ग्रहको विश्लेषण

४.१ विश्लेषणका सैद्धान्तिक आधार

कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठको कविताहरूमा विषयवस्तुगत विविधता पाउन सकिन्छ । प्रकृतिप्रेम, प्रेमपरक र राष्ट्रियतापरक विषयवस्तु उनका कवितामा मुख्य रूपले आएको पाइन्छ । समाजमा भइरहेका अन्याय, अत्याचार, शान्तिका रूपमा हुने लुटपाट र कुप्रवृत्तिहरू, मान्छे र संस्कृतिमा हुँदै गएको विलय आदि भाव/विचार पनि उनका कविताहरूमा समेटिएको पाइन्छ ।

कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठका कविताहरूमा सरल, सहज र गद्य भाषाशैलीको प्रयोग गरिएको पाइन्छ । त्यस्तै तत्सम, तद्भव आगन्तुक शब्दहरूको प्रयोग गरिएको पाइन्छ । अनुप्रासमय, वर्णनात्मकता, व्याङ्ग्यात्मकता र आलङ्कारिक भाषा प्रयोगले नरेन्द्रका कविताहरू सरल र गेयात्मक बनेका छन् । कवि नरेन्द्रले जीवन, जगत् र प्रकृतिको क्षेत्रबाट नयाँ र ताजा बिम्ब प्रतीकहरू छानेर आफ्नो कविताहरूमा सजाएका छन् भने उनका कविताहरूमा कतै अन्त्यानुप्रास शब्दालङ्कार त कतै उपमा अलङ्कारको प्रयोग पनि भएको पाइन्छ । यसरी नेरन्द्रबहादुर श्रेष्ठका कविता सङ्ग्रहहरू 'ऊ भएर मेरो अभिव्यक्ति' (२०४६), प्याय् चा : गु स : (२०४८) र 'सालिकको साम्राज्य' (२०६७) गरी हालसम्म जम्मा तीनवटा कविता सङ्ग्रह प्रकाशित भएका छन् । 'सालिकको साम्राज्य' (२०६७) पछिल्लो प्रकाशित सङ्ग्रह भएकोले यसको विस्तृत अध्ययन गर्न सकिएको छैन ।

श्रेष्ठले प्याय्चाः गु सः मा नेपाली भाषामा लेखिएका केही कविताहरूलाई पुन : नेवारी भाषामा अनुवाद गरेका छन् । त्यसैले यहाँ उनका पहिलो दुईवटा कविता सङ्ग्रहका अनुवादित कविताहरू बाहेक अन्य कविताहरूको विश्लेषण गरिएको छ ।

४.२ 'ऊ भएर मेरो अभिव्यक्ति' कविता सङ्ग्रहको अध्ययन

कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठको प्रथम कविता सङ्ग्रह 'ऊ भएर मेरो अभिव्यक्ति (२०४६) हो । यस कविता सङ्ग्रहमा श्रेष्ठका वि.सं. २०२० देखि २०४५ सम्म रचिएका २३ वटा कविताहरूलाई सङ्कलन गरिएको छ । ऊ भएर मेरो अभिव्यक्ति कविता सङ्ग्रहको शीर्षक प्रस्तुत कविता सङ्ग्रह भित्रै रहेको 'ऊ भएर मेरो अभिव्यक्ति' शीर्षकको कविताबाट राखिएको छ । कविता सङ्ग्रहको शीर्षकलाई हेर्दा कवि श्रेष्ठले 'ऊ' मार्फत कसैलाई संकेत गरेको बुझिन्छ । जसको उपस्थितिमा कवि नरेन्द्रबाट कविता सिर्जना हुन पुगेको छ । यस आधारमा 'ऊ' शब्दले कविमा भएको काव्य सिर्जना गर्ने क्षमता, प्रतिभा वा काव्यपुरुषलाई प्रतिनिधित्व गरेको देखिन्छ । यसबाट के प्रष्ट हुन्छ भने प्रस्तुत कविता सङ्ग्रहमा जे जति कविताहरू छन् ती सबै 'ऊ' को प्रेरणबाट सिर्जना भएका हुन् र 'ऊ' नभएको भए कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठ कवि हुन वा कविता सिर्जना गर्न सक्दैनथे । यस आधारमा यस कविता सङ्ग्रहको केन्द्रविन्दु नै ऊ बन्न पुगेको छ । 'ऊ' कै सहायता वा प्रेरणाबाट कवि नरेन्द्रले यस सङ्ग्रहका कविता रचना गरेका हुँदा नै प्रस्तुत शीर्षकले सम्पूर्ण संकलित कविताहरूको प्रतिनिधित्व गरेको हुँदा यस सङ्ग्रहको शीर्षक सार्थक नै देखिन्छ ।

कविले देखेका भोगेका र अनुभव गरेका जीवनजगतका यावत् विषयवस्तुहरूलाई टिपेर त्यसको केन्द्रीयतामा कविता रचना गरेका छन् । "कविले कुनै विषयलाई लिएर त्यसको भाव स्पर्शले आफ्नो मनोलोकमा उब्जिएका तत्क्षाणिक अनुभव र अनुभूतिलाई शब्दावलीले अर्थ्याउन खोज्छ । यसरी आफ्ना भाषात्मक तरङ्गहरूको लयात्मक अभिव्यक्ति प्रस्तुत गर्दा कविता सिर्जना हुन जान्छ ।"[३२] कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठका कविताहरूमा विषयवस्तुगत विविधता पाउन सकिन्छ । यस कविता संङ्ग्रहमा कविले जीवन जगत्का विविध विषयवस्तुमाथि प्रकाश पार्ने हिसाबले त्यस्तै विषयवस्तुको खोज गरि कविता सिर्जना गरेका छन् । प्रकृतिपरक, प्रेमपरक र राष्ट्रियतापरक विषयवस्तुलाई मुख्य रूपले प्रस्तुत गर्ने श्रेष्ठको 'ऊ भएर मेरो अभिव्यक्ति' कविता सङ्ग्रहमा सङ्ग्रहीत कविताहरूलाई यिनै आधारमा वर्गीकरण गरेर यसरी विश्लेषण गरिन्छ ।

३२. टंक न्यौपाने, साहित्यको रूपरेखा, काठ., सा.प्र.२०३८ पृ. १७ ।

४.३ विषयवस्तुका आधारमा कविताहरूको अध्ययन

४.३.१ राष्ट्रियतामा आधारित विषयवस्तु भएका कविताहरू

कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठको यस सङ्ग्रहमा 'ऊ भएर मेरो अभिव्यक्ति' र 'आह्वान' शीर्षकका राष्ट्रियता झल्केका दुइवटा कविताहरू समावेश गरेको पाइन्छ ।

४.३.१.१ ऊ भएर मेरो अभिव्यक्ति

यो कविता कविको राष्ट्रप्रतिको आस्थालाई व्यक्त गर्ने कविता हो । "कवि श्रेष्ठले राष्ट्रप्रेम र मातृभूमिप्रतिको मायालाई यस कवितामा सहजताका साथ प्रकट गरेका छन् ।"[३३] २२३ पङ्क्ति र तीन अनुच्छेदको संरचनामा संरचित यो कविता वि.स. २०४५ सालमा रचना गरिएको हो । प्रथम पुरुषीय आन्तरीक दृष्टिविन्दुमा रचना गरिएको यस कवितामा कविले हरेक नागरीकलाई आफ्नो देश प्रति उत्तरदायी बन्न आहवान गरेका छन् । कुनै पनि देशको सीमान्त त्यस देशका नागरिकको देशप्रतिको माया, ममता, त्यागले निर्धारण गर्ने हुनाले जुन देशका नागरिकहरू आफ्नो देशप्रति पूर्णरूपमा इमान्दार हुन्छन् । त्यो नै राष्ट्रियता हो भन्ने देखाउनु नै यस कविताको मूख्य उद्देश्य रहेको छ ।

मुक्त छन्द र गद्य लयको प्रयोग गरेर लेखिएको यस कवितामा कविले कवि म.वी.वि. शाहको सर्वप्रशंसित उक्ति 'म मरेपनि मेरो देश बाँचिरहोस्' भन्ने उद्‌गारलाई आधार बनाएर लेखिएको यस कवितामा त्यस उक्तिलाई बिहानीको सूर्यको किरण मान्दै यसरी आफ्ना विचार व्यक्त गर्दछन् ।

अनयास
एक बिहान सूर्यको किरण
प्रस्फुरित हुन्छ मेरो मस्तिष्कभित्र
आहवानको शंखध्वनि
गुञ्जन्छ मेरो छातीभरि

३३. नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठ **'ऊ भएर मेरो अभिव्यक्ति'**, निराला प्रकाशन भारत, २०४६ पृ.१० ।

म कता कता हराएको मान्छे

विकासको मुहान खोज्न

पहाड कन्दराकन्दरा चहार्दै हिड्ने मान्छे

उकाली, ओराली र देउराली चहार्दै हिडेको मान्छे

कोशी कर्णाली र बूढिगण्डकी भित्रभित्र

गहिराई नाप्ने मान्छे

अनयास म भेटाउछु आफ्नो लक्ष्मण रेखा

म मरेपनि मेरो देश बाँचिरहोस् ।

यहाँ म मरेपनि मेरो देश बाँचिरहोस् भन्ने उक्ति सूर्यको किरणका रूपमा आएकोले रूपक अलङ्कार प्रयोग भएको देखिन्छ । यसका अतिरिक्त रूपमा आदि अलङ्कारको प्रयोग तथा विभिन्न प्राकृतिक भौतिक बिम्बको प्रयोगले गर्दा यो कविता अझ उत्कृष्ट बन्न पुगेको छ । गद्य शैलीको प्रयोग गरिएको यो कविता पढ्दा सरल र सहज देखिए तापनि कतै कतै प्रयोगवादी कविताको छनक पनि देखिन्छ । नेपालका सम्पूर्ण जनताहरूलाई ऐक्यबद्ध भई आफ्नो राष्ट्रप्रति समर्पित हुन आहवान गर्नुले यो कविता राष्ट्रप्रेमी भावनाले ओतप्रोत कविता हो भन्न सकिन्छ ।

४.३.१.२ आह्वान

राष्ट्रियताको भावनालाई वि.स. २०३८ सालमा रचिएको कविता हो 'आह्वान' । ऊ भएर मेरो अभिवयक्ति कविता सङ्ग्रह मार्फत प्रकाशनमा आएको यो कविता लघु आयममा विस्तारित कविता हो जम्मा १४ पद्दतिको यस कवितामा कवि श्रेष्ठले "वर्तमान पुस्ताका आशालाग्दा कलिला कोपिलाहरूलाई भविष्यका लागि शान्तिगामी बढेर शान्तिको प्रतिक बन्न आहवान गरेका छन् ।"[३४] मुक्त छन्द एवम्म् गद्य लयमा लेखिएको 'आहवान' कविताको भाषाशैली सरल रहेको छ । क्षितिजभित्र चम्किएका सूर्य, राष्ट्रप्रेमी युवाहरूको जमात जस्ता प्रतिकले गर्दा यो कविता केही रूपमा प्रतीकात्मक देखिन्छ । सम्पूर्ण बाधा विरोधसँग संघर्ष गर्दै क्षितिजमा देखापरेको सूर्यलाई केन्द्रविन्दु

३४. हरिश्चन्द्र घिमिरे, **नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन**, अप्रकाशित शोधपत्र, पाठन संयुक्त क्याम्पस ललितपुर, २०६६: पृ. ६३ ।

मानेर शान्तिगामी कर्तव्यतिरको अविरल यात्रालाई निरन्तरता दिदै संसारमा ज्योति छर्नुपर्ने कुरालाई कविले यस कवितामा व्यक्त गरेका छन् । वक्तृप्रौढोक्तिमा आधारित यो कविता द्वितीयपुरुष दृष्टिविन्दुमा आधारित कविता हो । यस कवितामा राष्ट्रप्रेमी युवाहरूको जमातलाई शान्तिका प्रतीक मान्दै परेवाका जोडिमा आरोप गरिएकोले रूपक अलङ्कारको प्रयोग पनि देखिन्छ । दृश्य बिम्बको प्रयोग केही मात्रामा गरिएको यो कविताले राष्ट्रमा शान्ति स्थापनार्थ सम्पूर्ण नागरीकहरूलाई संघर्षमा होमिन आहवान गरेकोले यो कविताको शीर्षक सार्थक नै देखिन्छ ।

४.३.२ प्रकृतिचित्रण भएका कविताहरू

विविध विषयवस्तुलाई संगालेर कविता सिर्जना गर्ने कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठले प्रकृतिलाई पनि आफ्ना कविताको विषयवस्तु बनाउन चुकेका छैनन् । दृष्टिबिम्बका माध्यमबाट प्रकृतिलाई स्वच्छन्द तवरले मानवीकरण गर्दै कवितालाई अझ बढी सौन्दर्यता प्रदान गर्नु कवि श्रेष्ठको विशेषता हो । कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठले 'ऊ भएर मेरो अभिव्यक्ति' कवितासङ्ग्रह भित्र जम्मा तीनवटा प्रकृति चित्रण सम्बन्धी कविता लेखेको भएतापनि यिनै ३ वटा कविता यस सङ्ग्रहका प्रतिनिधि एवम् उत्कृष्ठ कविताको रूपमा रहेका छन् । ती कविताहरूमा 'म र माछापुच्छ्रे', ऋतुविचार, "अदृश्य शक्ति' पर्दछन् ।

४.३.२.१ म र माछापुच्छ्रे

प्रकृतिलाई मानवीकरण गरी त्यसको सौन्दर्यको सागरमा डुबुल्की मार्ने कविता 'म र माछापुच्छ्रे' कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठकै उत्कृष्ट कविता मध्येको एक हो । प्रकृतिलाई मुख्य विषयवस्तु बनाई लेखिएको यस कवितामा कविले माछापुच्छ्रेलाई अर्धाङ्गिनी प्रेमीकाको रूपमा, कतै वीराङ्गाना प्रेमीकाको रूपमा, कतै विशुद्ध दुलहीको रूपमा चित्रण गरेर आफूलाई कुशल प्रेमीका रूपमा उभ्याएका छन् । माछापुच्छ्रे हिमाललाई वा भनौ उसको सुन्दरतालाई विभिन्न उपमा दिदै कवि श्रेष्ठ प्राकृतिक सौन्दर्यको उपासकका रूपमा रहेका छन् । कविले माछापुच्छ्रेलाई मानवीयता प्रदान गर्ने क्रममा विभिन्न साज-श्रृङ्गारले युक्त नवदुलहीसँग यसरी तुलना गर्दछन् ।

आज बिहानदेखि माछापुच्छ्रे हड्बडाउँदै छ
उसलाई पनि हतारै होला
एउटा मधुर मिलनको निम्त
तर ऊ विवश छ
दुलहीले ओढेको रातो घुम्टोझैं
उसले पनि घुम्टो ओढेकै छ
दुलहीको लजालुपन झैं
उसमा पनि लजालुपन छ ।

माथिको कविताशंमा एउटा मधुर मिलनको निम्ति माछापुच्छ्रे हडबडाएको र हतारिएको कुरा गरेर माछापुच्छ्रेलाई मानवीकरण गरिएको छ भने दुलहीको रातो घुम्टो र लजालुपनसँग माछापुच्छ्रेको सौन्दर्यसँग कहिल्यैपनि दिक्क नहुने र कविले माछापुच्छ्रेलाई आलिङ्गनमा बाध्दै लाली चढेको गालामा चुम्बन गर्ने चाहना व्यक्त गरेका छन् । माछापुच्छ्रेको सौन्दर्यबाट सँधै सँगै रहने लालसा छर्दाछर्दै पनि आफ्ना विविध बाध्यताहरूले गर्दा टाढा हुनुपरेपनि आफ्नो जीवन रहँदासम्म आफूले कहिल्यैपनि माया नमार्ने र माछापुच्छ्रेलाई पनि माया नमार्न यस कवितामार्फत् अनुरोध गर्दै कवि भन्छन् ।

"हजारौ वर्षको इतिहास बोकेर तिमी बसिराखे
म माटोमा विलीन हीफे या नदेऊँ
तिमीलाई केही फरक पर्ने छैन
कहिलेकाहीँ तिमीलाई बाडुली लागेमा मात्र
मलाई सम्झने गर ।

उपयुक्त कविशयोक्तिमा हजारौ वर्षदेखि सुन्दरताको ताज पहिरेर बसिरहेको माछापुच्छ्रेलाई आफ्नो हृदयमा सजाएका कविले आफू विलय भए पनि नभएपनि माछापुच्छ्रेलाई कुनै पीर नलाग्ने कुरा गर्दै माछापुच्छ्रेले आफूलाई कहिल्यैपनि नविर्सियोस् भनी उसैसँग अनुरोध गरेका छन् ।

अत्यन्त सरल, सहज र सुबोध्य भाषाशैलीको प्रयोग गरिएको यो कविता मुक्त छन्द र गद्यलयबाट निर्मित कविता हो । ४९ पङ्क्तिमा रचना गरिएको यो कवितामा उपमा अलङ्कारको प्रचूर प्रयोग गरिएको छ । श्रङ्गार रस प्रधान यो कवितामा प्रतीकका रूपमा घुम्टो, सिन्दुर, लाली चढेको गाला जस्ता शब्दहरू प्रतिबिम्बित रहेका छन् । प्राकृतिक एवम् चाक्षुष (दृश्य) बिम्बको प्रयोग गरिएको यो कविता प्राकृतिक सुन्दरताको वर्णनका हिसावले अत्यन्त महत्वपूर्ण रहेको छ । स्वच्छन्दवादी भावधाराबाट प्रेरित भई रचना गरिएको यो कविताले माछापुच्छ्रे हिमाललाई विषयवस्तु बनाई एकालापीय कवि कथनलाई प्रथमपुरुषीय आन्तरीक दृष्टिविन्दुमा आधारित भई सहज रूपमा विषयवस्तुको प्रस्तुती गरेको छ ।

समग्रमा के भन्न सकिन्छ भने माछापुच्छ्रे हिमाललाई प्रमुख विषयवस्तुको स्रोत मानिएको यो कविता विभिन्न दृष्टिकोणले महत्त्वपूर्ण रहेको छ । अझ भनौ यो कविता कवि श्रेष्ठको एक उत्कृष्ट कविता हो ।

४.३.२.२ ऋतुविचार

प्रकृतिलाई विषयवस्तुको स्रोत बनाउने क्रममा ६ ऋतुहरूमध्ये ग्रीष्मऋतुदेखि हेमन्त ऋतुसम्म हुने प्राकृतिक विषयलाई मुख्य विषयवस्तु बनाई प्रस्तुत गरिएको कविता हो 'ऋतुविचार' । ग्रीष्म ऋतुसँगै शुरु हुने मानो रोपेर मुरी उब्जाउने समयको सटिक वर्णन गर्दै लेखेको यो कवितामा कविले जब मेघ गर्जन थाल्छ तव किसानहरू खुशीले उफ्रदै काँधमा हलो जुवा कुटो कोदालो बोकेर छुपु-छुपु हिलोमा खेतको माटोलाई काटी अझ नवीन एवम् कलिलो बनाउन लाग्छन् भन्ने कुराको दुरुस्त प्रस्तुती गरेका छन् । इन्द्रासनलाई नै मात दिने गरी हावा पानीको केही वास्ता नराखी मस्त जवानीले गरेको धान रोपाइदेखि स्वयं कवि पनि लालयित बन्न पुगेको प्रस्तुति कविले यस पद्यका माध्यमबाट गरेका छन् ।

इन्द्रासनमा गर्न रजाई
छुपुछुपु रोप्दै धानरोपाई
कहिले हावा कहिले पानी
वास्ता नराखी मस्त जवानी

यसैगरी धान रोपेपछि त्यसको विकासको वर्णन गर्दै स्वयम् सूर्य नै पृथ्वीमा आई धानका बालालाई पूर्ण गराएको सजीव वर्णन कविले गरेका छन् । सूर्यास्तको समयमा वरीपरी हरियो डाँडाको जङ्गलबाट धान बटुल्न आउने चराचुरुङ्गीहरूले धान बटुली भरिभराउ गरेको वा पेट भरेको वर्णन पनि यस कवितामा भएको देखिन्छ ।

अत्यन्त सरल र सहज भाषाशैलीमा लेखिएको यो कवितामा कवि श्रेष्ठले वार्षिक छन्दको प्रयोग गरेका छन् । लयबद्ध रूपमा लेखिएको यो कविता पठनका लागि सहज भएकाले सम्पूर्ण पाठकको मन पनि सहजै केन्द्रित गर्न सक्छ ।

४.३.२.३ अदृश्य शक्ति

कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठद्वारा लेखिएको अदृश्य शक्ति कविता प्रकृतिपरक कविता हो यस कवितामा कविले प्रकृतिलाई एक अदृश्य शक्तिको खानीका रूपमा चित्रण गर्दै मानिसको पहिलो शिक्षक प्रकृति हरेको सत्यतालाई उजागर गरेका छन् । प्रकृतिको शक्तिलाई मुख्य केन्द्रविन्दु बनाई रचना गरिएको यस कवितामा कविले आजको युगका मानिसले आफ्नो बुद्धि र विवेकको प्रयोगले विकासका माध्यमबाट प्रकृतिलाई जतिसुकै चुनौति दिन प्रकृतिको नियमलाई अनुसरण गर्नबाट पन्छिन नसकेको यथार्थतालाई प्रष्ट्याउँदै कवि लेख्छन् ।

प्रकृतिका प्रथम शिक्षकबाट
मलाई सिक्नुपर्ने बाध्यता गराएको छ
बाध्यताको अर्थ म बुझ्दिन
तर म स्विकारीविन्दु
बलिको बोको सरह

मुक्त छन्द र गद्य लयको प्रयोग गरेर लेखिएको यस कवितामा जम्मा २७ पङ्क्ति रहेका छन् । कविता विधाको लघु आयामको संरचनामा संरचित यस कवितामा कविले प्रकृतिको अदृश्य शक्तिले सम्पूर्ण जगत्लाई प्रभाव पारेको छ । प्रकृतिको अदृश्य शक्तिलाई कसैलेपनि बुझ्न सकेको छैन र यहि शक्तिद्वारा सत्ययुगदेखि कलियुगसम्म मानिस भौतारिदै हिडेको यथार्थलाई कविले प्रस्तुत गरेका छन् । प्रकृतिको अदृश्य शक्तिलाई केन्द्रविन्दु मानेर रचना गरिएको हुनाले यो कविताको विषयवस्तुलाई

शीर्षकले प्रष्ट पारेको हुनाले शीर्षक सार्थक देखिन्छ भने बिम्ब र प्रतीकको अत्यन्त न्यून प्रयोग गरिएको यो कविता कतै कतै प्रयोगवादी कविता पो हो कि भन्ने आभास् पनि प्रस्तुत गर्दछ ।

४.३.३ प्रेम प्रणयमा आधारित कविताहरू

कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठले 'ऊ भएर मेरो अभिव्यक्ति' कविता सङ्ग्रहमा प्रेमपरक ११ वटा कविताहरू समावेश गरेको पाइन्छ । स्वच्छन्दतावादी भावधारालाई अँगालेर लेखिएको "प्रायः कविताहरूमा प्रेमको सुकोमल भावनाहरूबाट संवेदित भई सरल एवम् सहज रूपमा अभिव्यक्तिएका छन् भने केही कविताहरूमा सस्तो भावुकता र प्रेमको हल्का अनुभूतिहरू अभिव्यक्त भएका छन् ।"[३५] प्रेमपरक विषय भएका कविताहरूको चर्चा तल प्रस्तुत गरिएको छ ।

४.३.३.१ समर्पण

समर्पण कवितामा प्रेमलाई सस्तो किसिमले उपभोग गरेर लत्याउने प्रेमिकाप्रति व्यङ्य गरिएको छ । मुक्त छन्दामा रचना गरिएको पो कविता जम्मा ६४ पङ्क्तिको लघुत्तम आयामको संरचनामा संरचित कविता हो । प्रेम वियोगको विषयवस्तुलाई प्रस्तुत गरिएको यो कवितामा प्रेमीकाप्रति प्रेमीले गरेको समर्पणलाई प्रस्तुत गरिएकोले शीर्षक सार्थक रहेको छ । त्यसैगरी मानिसको हृदयलाई फूलमा आरोपित गरिएकोले रूपक अलङ्कारको प्रयोग पनि भेटिन्छ । सरल र सहज भाषाशैलीमा प्रस्तुत गरिएको समर्पणलाई नबुझ्ने पाषाण हृदयी प्रेमीकालाई यसरी व्यङ्य गरिएको छ ।

तिम्रो प्यारो औंलामा
एउटा कलिलो फूल थियो
केहीछिन सुगन्धको आनन्द लिएर
छिन्न भिन्न गर्‍यौ त्यस फूललाई
थाहा छ तिमीलाई
त्यो मेरो हृदय थियो ।

---

३५. हरिश्चन्द्र घिमिरे, **नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन**, अप्रकाशित शोधपत्र, पाठन संयुक्त क्याम्पस ललितपुर, २०६६: पृ. ६३ ।

४.३.३.२ बैशभित्र .... भित्र तिमीसँग हाँस्दा

प्रेम प्रणयपरक अभिव्यक्तिलाई प्रस्तुत गर्दै स्वच्छन्दतावादी भावधारामा आधारित भएर लेखिएको यो कवितामा युवायुवतीले बैशमा गर्ने वा सोच्ने कुराहरूको वर्णन गरिएको छ । बैशका प्रयोग बैशको व्यवहारको कल्पना, एकान्त यात्रा वैशालु श्वासप्रश्वास, आकर्षण र समर्पणका काल्पनीक यथार्थलाई त्यसवखतको गुम्सिएको भावना र शारीरिक उत्तेजनाको यथार्थ यस कविताले संकेत गरेको छ ।

मुक्त छन्द र गद्य लयको प्रयोग, गरेर लेखिएको यो कविता १९ पङ्क्तिको संरचनामा संरचित लघु आयामको रचना हो । बैशोन्यत्त अवस्थामा गरिने कल्पनालाई विषयवस्तुका रूपमा प्रस्तुत गरिएको यो कविता प्रथमपुरुषीय आन्तरीक दृष्टिविन्दुमा संरचित छ । सुन्दरीजलका झरनालाई भर्खर बैश बढेका युवायुवतीहरूसँग सादृश्य देखाइएको रूपक अलङ्कारको प्रयोग गरिएको पाइन्छ । प्राकृतिक एवम् दृश्यविम्वको प्रयोग गरेर लेखिएको यो कवितामा बैशहरू (युवायुवतीहरू), ओठको फरफराहट बैशको उन्माद जस्ता प्रतीकहरूको प्रयोग गरेको पाइन्छ । वैशोन्मत्त अवस्थाको कल्पना गरेर रचना गरिएको यो कविताको शीर्षकले विषयवस्तुलाई सहज रूपमै वहन गर्न सक्षम भएको देखिन्छ । प्रस्तुत कवितामा कविले भर्खर भर्खर वैसमा प्रवेश गरेको अवस्थामा आफूले चाहना गरेकी प्रीयसीसँग कल्पनामा हराइएको र पछि आफू कल्पनाबाट बाहिर आउँदा साथमा कोही नभएको आफू रित्तो भएको अवस्थाको वर्णन गरेका छन् ।

४.३.३.३ आत्माको चित्कार

प्रेमीप्रेमीकाहरू एक आपसमा छुट्टिएर बस्नुपर्छ कति वेदना पीडा हन्छ भन्ने कुरा प्रस्तुत गर्नको लागि भनेर कविले यो कविता रचना गरेको देखिन्छ । प्रेमलाई नै आफ्ना प्रायः कविताहरूमा विषयवस्तु बनाएर प्रस्तुत गर्ने कवि श्रेष्ठले यस कवितामा भने विप्रलम्भ श्रृङ्गारको प्रयोग गर्दै पीडा प्रस्तुत गरेको देखिन्छ ।

प्रेमी प्रेमीकाहरू एक अर्कादेखि टाढा बस्दा एक अर्काको अनुहार हेर्न, आवाज सुन्न, सँगै बसी कुरा गर्न लालयित हुने गर्छन् र त्यो कार्य पुरा नभएको खण्डमा

उनीहरू कल्पनामा हराउने एक्लै एक्लै बोल्ने, गर्छन् भन्ने कुरा यस कवितामा प्रस्तुत भएको छ । प्रेममा फसिसकेपछि एकान्तमा दराउने रातका ताराहरू गनेर तिनैमा विलीन हुन चाहने मानिसले स्वभावलाई प्रस्तुत कविताले बोकेको छ । प्रथम पुरुषीय आन्तकरी दृष्टिविन्दुमा आधारित यस कवितामा कविले प्रेमीहरू छुट्टिदाको अवस्थालाई विषयवस्तुका रूपमा लिदै अत्यन्त कलात्मक र आफ्ना आध्ययबाट त्यसको प्रस्तुति गरेका छन् । रूपक अलङ्कार र स्वानबिम्बको प्रयोग गरिएको यो कविता १२ पङ्क्तिमा सिर्जित अत्यन्त छोटो हुँदा हुँदै पनि विषयवस्तुको गहनताले गर्दा स्तरीय शिल्प संरचना भएको कविताको रूपमा देखिन्छ ।

४.३.३.४ तिम्रो सम्झना

मेरो कलममा
एक थोपा मसी भएसम्म
तिम्रो याद पखाल्ने छैन
पखाल्ने छैन

आफूलाई सच्चा प्रेमीका रूपमा प्रस्तुत गर्दै कलमको मसीलाई प्रतीकका रूपमा प्रयोग गर्दै आफूलाई अपरम्पार मायाको सागरमा पुऱ्याई शीतलता प्रदान गर्ने मायालुलाई आफूले जीवनको अन्त्यसम्म नभुल्ने वाचा कविले यस कवितामा गरेका छन् । मुनामदनको प्रेमभन्दा पनि उच्च प्रेमका रूपमा आफ्नो प्रेमलाई प्रस्तुत गर्ने कवि श्रेष्ठले आफ्नो प्रेममा बाधा उड्चन पुऱ्याउन आउने जो कोहीलाई पनि व्यर्थ सावित गर्नु सङकल्प लिदै कविले चट्टान फोडन परेपनि पछि नहट्ने वरु आफ्नो जीवन अर्पण गर्न परेको अवस्थामा प्रेमलाई अमरता प्रदान गर्नका लागि मृत्यु वरण गर्ने सासङकल्पका साथ लेखिएको यो कविता प्रथम पुरुषीय दृष्टि विन्दुमा आधारित छ । कतै कतै आगन्तुक शब्दको प्रयोग गरिएको यो कविता २० पङ्क्तिमा रचित कविता हो । कवितामा बिम्ब प्रतीक अलङ्कारको कमै प्रयोग गरिएको पाइए तापनि लेखकीय शैलीले गर्दा कवितामा श्रुतिमधुरता छाएको छ । अत्यन्त सरल सहज शब्दहरूको छनोट एवम् उत्कृष्ट शैलीमा प्रस्तुत गरिएको यो कविताले सम्पूर्ण प्रेमी जोडिहरूलाई आफ्नो

प्रेम सफल र अमर तुल्याउनका लागि जसतोसुकै कठिन कार्य गर्न परेपनि पछि नहट्न आहवान गर्दै हौसला एवम् थप उर्जा प्रदान गरेको छ । आफ्नो प्रीयसीको सम्भनामा आफ्ना भावहरू व्यक्त गरि लेखिएको प्रस्तुत कविताको शीर्षक पनि भावानुकूलनै रहेको देखिन्छ ।

४.३.३.५ प्रतिबिम्ब

अत्याधिक श्रृङ्गारिक विषयले भरिएको यस कवितामा प्रेमी प्रेमीका बीच एक आपसमा प्रस्तुत गरिने क्रियाकलापलाई हुबहु प्रस्तुत गरिएको छ । “कवि नरेन्द्रले प्रीयसी प्रतिको आफ्नो प्रेमलाई यहाँ अनुकरणीय चाहेका छन् । जसबाट भोली आउने पुस्ताले उनको प्रेमलाई हेरेर आफूलाई निबोध रूपमा प्रस्तुत गर्न सकून ।”[३६] श्रृङ्गारिक भावलाई छताछुल्ल गरी पोखिएको यो कविता हेर्दा कतै कतै कविमा उश्रृङ्खलता पैदा भएको हो की भन्ने भान पनि हुन्छ । खुल्ला जुनेली रातमा जोडी भई कुनै पनि सामाजीक सीमालाई वास्ता नगरी कवि स्वयम्ले आफ्नो माध्यमबाट प्रेमको कुनै सीमा नहुने तर्क प्रस्तुत गरेका छन् । खुल्ला पार्कलाई अवरोध विहीनताको प्रतीक एवम् जुनेली रातलाई स्वच्छन्दताको प्रतीकका रूपमा ग्रहण गर्दै आफ्नो प्रेममा कुनै छलकपट, जालभ्फेल नभएकाले त्यसलाई खुल्ला रूप प्रदान गर्न कवि तयार देखिन्छन् । प्राकृतिक बिम्बको प्रयोग गरी लेखिएको यो कविता आत्मालायीय शैली एवम् कविप्रौढोक्ति ढाँचाको कविता हो । स्वच्छन्दतावादको उत्कर्षविन्दुका रूपमा रहेको यो कविताले कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठको स्वच्छन्दतावाद प्रतिको भ्फुकावलाई पनि प्रस्तुत गरेको छ ।

आफ्नी प्रीयसी प्रतिको प्रेमलाई विषयवस्तुका रूपमा लिई रचना गरिएको यो कविता १८ पङ्क्तिमा सिर्जित छ । कविताको लघु रूपका रहेको यस कविताको भाषा शैली सरल भैकन पनि कता कता पढ्दा असहजता पैदा गर्ने खालको देखिन्छ । प्रेमलाई कुनै पनि सीमामा नबाँधी स्वच्छन्द रूपमा छाडिनुपर्छ भन्ने मूल भाव बोकेको यस कविताले विगतका कुराहरूलाई प्रतिबिम्बका रूपमा दर्शाएकोले यस कविताको शीर्षक र विषय वस्तुबीचको तालमेल मध्यम खालको रहेको छ ।

---

३६. हरिश्चन्द्र घिमिरे, **नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन**, अप्रकाशित शोधपत्र, पाठन संयुक्त क्याम्पस ललितपुर, २०६६: पृ. ६३ ।

४.३.३.६ एक युवकको पोट्रेट

यस कवितामा कविले आफ्नो प्रेमीकालाई आफ्नो हृदयमा सजाएर राख्न चाहेका छन् । उनी आफ्नो हृदयमा रहेकी फूलको थुँगाजस्तो प्रेमीकालाई सार्वजनिक गराउन चाहदैनन् । साथै उनी आफ्नो मायालाई अरुको मायासँग दाजेर हेर्न पनि चाहँदैनन् । आफ्नो प्रियसीले जस्तो भएपनि आफै भित्र भएकोले त्यसलाई बाहिर देखाइ उसको बारेमा उसले बोलेको उनी सुन्ने चाहदैनन् । केवल आफ्नो मुटुभित्र राखेर माया गरिरहन थाल्दछन् । चाहे त्यो नेगेटिभ नै किन नहोस् । माया भन्ने चिज नै त्यस्तो हो जुन कसैसँग दाँज्न सकिन्छ । आफ्नो अत्यन्तै अमूल्य भएको जनाउँदै त्यसलाई आफू चितामा नजादासम्म नबिर्सने प्रण कविले यस कविता मार्फत गरेका छन् ।

मुक्त छन्दमा रचना गरिएको प्रस्तुत कविता लघु आयाममा संरचित कविता हो । १७ पङ्क्तिमा रचना गरिएको प्रस्तुत कवितामा क्यानभास, फूलको थुङ्गा जस्ता प्रतीक एक रूपक अलङ्कारको प्रयोग पनि गरिएको छ । प्रेम प्रणयसँग सम्बन्धित विषयवस्तुलाई कवि स्वयम् आफू युवकका रूपमा उपस्थित भएर प्रस्तुत गरेकाले कवि वन्तप्रौढोक्ति कथन ढाँचामा रहेको यो कविताको शीर्षक पनि सार्थक नै देखिन्छ ।

४.३.३.७ आश्रयदाता

श्रृङ्गारिक विषयवस्तुमा आधारित आश्रयदान कवितामा कविले आफ्नी प्रेमीलाई आश्रयदान विनाका लागि अनुरोध गरेका छन् । स्वच्छन्दतावादी भावलाई समेटेर रचना गरिएको यस कवितामा कविले आफूलाई आलिङ्गनमा बेरेर बैशक झन्काररूपी सङ्गितका साथै प्रेममय सागरको प्रतीकको रूपमा रहेको चुम्बनले आफूलाई प्रेमको गहिराइमा डुबाई आफूलाई धन्य पात्रको रूपमा लिँदै आफ्नी प्रेमीकालाई अनुरोध गरेका छन् । सङ्गीतको उष्णदार बैशको तरङ्ग आश्रयदान प्रेमको वर्षा जस्ता प्रतीकहरूको प्रयोगले गर्दा कविताको शैली अझ रोचक बन्न पुगेको छ ।

४.३.३.८ मेरी प्रीयसीलाई

श्रृङ्गारिकतालाई चरम विन्दुमा प्रस्तुत गर्ने कवि श्रेष्ठको प्रणय भावुकता र रणात्मकताले भरिएको कविता हो । मेरी प्रीयसीलाई । 'ऊ भएर मेरो अभिव्यक्ति' कविता सङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित विभिन्न प्रेम प्रणयमा आधारित कविताहरू मध्येको कविता हो यो । कविवक्तृप्रौढोक्ति ढाँचामा रचना गरिएको यो कवितामा कविले आफ्नी प्रीयसीका हरेक अङ्गभित्र आफू लुकेर बसेको आभास प्रकट गरेका छन् । आफ्नो मुटुको हरेक धड्कनभित्र आफ्नो प्रीयसीलाई देख्ने कविले प्रस्तुत कवितामा हरेक नदीहरू मिलेर समुन्द्र बनेझै आफू पनि आफ्नी प्रीयसीसँग मिलेर विशाल मायारूपी सागर निर्माण गर्ने चाहना व्यक्त गरेका छन् । हरेक विहानीको लालीसँग आफ्नो प्रेमीकाको अनुहार देख्ने, हरेक शुन्य ठाउँमा आफ्नो प्रेमीकाको अनुहार देख्ने, हरेक शून्य ठाउँमा आफ्नो प्रेमीकालाई पाउने र आफ्नो रूपलाई दुई भाग देख्ने एक भाग आफू र अर्कोमा प्रेमीका भएको कुरा पनि कविले यस कवितामा व्यक्त गरेका छन् । आफ्नी प्रेमीकासँग बसेर सुखदुख क्षणहरूको अनुभव गर्न चाहने कविले कल्पनाको माध्यमबाट साँचो हृदयले गरिएको चोखो र स्वच्छ माया प्रस्तुत गरेका छन् । आफ्नी प्रमिकाको सिउँदोको सिन्दुरमा आफ्नो सम्पूर्ण जीन्दगी देख्ने कविले विवाहपश्चात् आफूले अन्तिम आफ्नी श्रीमतीलाई प्रेमीकाको रूपमा प्रेम गरिरहँदाको क्षणलाई सम्झन पुग्छन र जति जति कुरा कोट्याउँदै जान्छन् त्यतिनै नजिक आफ्नी प्रीयसीलाई भेट्दै जाने कुरा यहाँ प्रस्ततु गरेका छन् ।

मुक्त छन्दमा रचिएको यो कविता लघु आयामको संरचनामा संरचित छ । प्राकृतिक बिम्बको प्रशस्त प्रयोग गरिएको यस कवितामा कविले आफ्नी प्रीयसीलाई लक्षित गर्दै भन्छन् ।

"अनि तिम्रो सिन्दुरले भरिएको
तिम्रो सिउँदोमा म मेरो जिन्दगी देख्छु ।
सिम्रिकले पोतिएको त्यो तिम्रा टीकाभित्र
कहाँ कहाँ मलाई
मेरो अतितको सम्झना आउँछ ।"

यहाँ प्रेमिकाको सिउँदोमा आफ्नो जिन्दगी प्रेमीकाको टीकामा आफ्नो अतीतलाई देखेका कविले प्रेमिका विनाको जीवन निरर्थक छ भन्ने कुराको सङ्केत गर्दै प्रेमीकाप्रति समर्पण भाव व्यक्त गरेका छन् । यस कारण कविताको शीर्षक पनि सार्थक रहेको देखिन्छ ।

४.३.३.९ साँझ नै ढल्यो

प्रेम बस्नुभन्दा अगाडि प्रेमीका मनमा के-कस्ता भावनाहरू उत्पन्न हुन्छन् । भन्ने कुरालाई कविले यस कविता मार्फत सरल सहज रूपमा प्रस्तुत गरेका छन् । पहिलो नजरबाट माया बस्न जान्छ भन्ने कुरालाई प्रष्ट पार्दै प्रेमीकालाई आकाशको चन्द्रमा जस्तै स्वच्छ र शीतल प्रदान गर्ने वस्तुका रूपमा लिएका छन् । आफ्नी प्रीयसीलाई आफूसँग पाउँदा मदिराको पहिलो झन्कारले मात दिएजस्तै अनुभव भएको कुरा पनि कविले यस कविता मार्फत प्रस्तुत गरेका छन् । कवि भन्छन् :

“सात सुरले तिमीलाई खोज्यो
एक थियौ तिमी सरगम
रागीले एक राग पायो
पंक्षीलाई सावन
तिम्रो र मेरो प्रीतिको दीप जल्यो
आँखाको हेराइले साँझ नै ढल्यो ।

यहाँ कविले प्रेमीका पाएपछि आफ्नो र प्रेमीकाको हृदयमा प्रेमको दीप जलेको कुरालाई प्रतीकात्मक रूपमा प्रस्तुत गरेका छन् । सम्भोग श्रृङ्गार रसको प्रयोग गरेर लेखिएको यस कवितामा मुक्त छन्दको प्रयोग भएको छ । लघु आयाममा संरचित प्रस्तुत कविता जम्मा २ हरफमा छुट्टिएको छ । सरल बोधगम्य एवम् श्रुतिमधुर भाषाशैलीको प्रयोग गरेर लेखिएको यो कविता बिम्बात्मकताका दृष्टिले भने त्यति उत्कृष्ट देखिदैन । आफ्नो प्रेमीकालाई नभको चन्दा मदिरा, राग जस्ता प्रतीकहरूको माध्यमबाट प्रस्तुत गरिएकोले तथा शीर्षकले पनि पहिलो हेराइमा नै प्रेम बसेको प्रतीकात्मक अर्थ प्रदान गरेकोले गर्दा प्रतिक विधानका दृष्टिले कविता उत्कृष्ट छ ।

शब्दालङ्कारको प्रयोग एवम् अनुप्रसाको पनि केही मात्रामा संयोजन गरिएको पाइन्छ । शीर्षकले संम्पूर्ण कविताको भावलाई प्रतीकात्मक अलङ्कारको प्रयोग एवम् अनुप्रसाको पनि केही मात्रामा संयोजन गरिएको पाइन्छ । शीर्षकले संम्पूर्ण कविताको भावलाई प्रतीकात्मक ढङ्गबाट समेटेको हुनाले कविताको शीर्षक र विषयवस्तुबिच पनि तादात्म्य सम्बन्ध रहेको पाइन्छ ।

४.३.३.१० अतृप्त आवाज

आफ्नो साहित्य यात्राको सुरुदेखि नै प्रणय विषयका कविता रचना गर्ने कवि नरेन्द्रले पछि आएर आफूमा भएको प्रेमसम्बन्धी अनुभूति सकिएको कुरा आफ्ना कवितामा व्यक्त गरेका छन् । आफ्नी प्रेमीकासँग प्रश्न गर्दै आफूभित्र प्रेमलाई प्रस्तुत गर्ने कुनै पनि चिजहरूको अवशेषसम्म बाँकी नभएको ठहर गर्दै आफू पूर्णरूपमा रित्ती सकेको कुरा यस कवितामा प्रस्तुत गरेका छन् । कविले सबैलाई माया बाँड्दा बाँड्दै आफू रित्तो भैसकेको थाहा पाउँदै पनि मनले नमानी सपनी र विपनीमा समेत माया खोज्न पुगेको तर प्राप्त नभएकोले मुटु टुक्रा टुक्रा भएको अभिव्यक्ति पनि यहाँ प्रस्तुत गरेका छन् । जताजतै मायाँको लागि भौतारिदा पनि रित्तो अनुभूति गर्ने कविले एकान्तलाई पनि हल्ला देख्न पुग्छन् र आफूलाई जिन्दगीको बाटोमा नडोऱ्याई यथास्थितिमानै रहन दिन अनुरोध गर्छन् । कवि भन्छन् :

सूनसान जिन्दगीलाई आवाज नदेऊ
टुटेको विललाई साज नदेऊ
टुक्रिसकेको मुटु म कहाँबाट ल्याउँ
तिमी नै भन प्रिय म के भनुँ ?

यहाँ कविले आफू प्रेममा डुब्दाडुब्दै आफू भित्र भएका प्रेमीका अनुभूति समाप्त भेसकेपछि आफ्नी प्रेमीकालाई पहिलेको जस्तो इच्छा, आकांक्षा नराख्न र रङ्गीन परिवेशको आमन्त्रण नगर्न प्रतीकात्मक भाषामा अनुरोध गरेका छन् ।

प्रस्तुत कविता कवि श्रेष्ठका अन्य कविता भन्दा केही फरक ढाँचामा लेखिएको कविता हो । यस कवितामा जम्मा ५ हरफ रहेका छन् । कविता विधाको लघु

आयाममा संरचित यस कविताको पहिलो हरफमा पाँच पङ्क्ति रहेका छन् भने अन्य हरफमा चार पङ्क्ति रहेका छन् । प्रथम तथा तृतीय पुरुष दृष्टिविन्दुमा आधारित भएर लेखिएको यस कवितामा रियाज विनाको गीत, पानी विनाको माछा जस्ता प्रतीकहरूको प्रयोग पाइन्छ । रूपक, अविशयोक्ति, एवम् प्रश्नालङ्कारको प्रयोग गरिएको यस कवितामा प्रेमबाट तृप्त हुन नसकी रित्तिएको कवितालाई प्रस्तुत गरिएको छ । सरल, सहज, बोधगम्य एवम् श्रुतिमधुर भाषा शैलीको प्रयोग गरिएको यो कविताको शीर्षक र विषयवस्तुमा प्रतीकात्मक सम्बन्ध रहेको देखिन्छ ।

४.३.३.११ बगरमा लेखिएको कथा

नदिका दुई किनार भएर बस्नुपर्दा प्रेमी-प्रेमीकाको कस्तो हालत हुन्छ ? र प्रेमका तरङ्गहरू एक अर्काबाट कसरी तरङ्गित हुन्छन् भन्ने कुरालाई यस कवितामा प्रस्तुत गरिएको पाइन्छ । कवितामा सपनाको बादलमा कोरिएको कथा, कथाभित्रका व्यथा, विश्वास र आशालाई प्रस्तुत गर्दै गीतले सुनाखरी र मायालुले प्रीयसी खोजेको भावुक काल्पनिक यथार्थ पनि यस कवितामा व्यक्त भएको पाइन्छ । प्रेम वियोगलाई विषयवस्तुका रूपमा लिइएको यस कवितामा कविले चन्द्रमाको मुहारमा कालो बादलको टीका बस्दा जसरी चन्द्रमाको सौन्दर्य घट्न जान्छ त्यसरी नै युद्धमैदानमा वीरता प्रदर्शन गरिरहेको वीरलाई प्रियसीको याद आएमा वीरतालाई कमजोर बनाइदिन्छ भनेर प्रेमको शक्तिलाई कवि शब्दद्वारा यसरी व्यक्त गर्दछन् :

चन्द्रमाको मुहारमा कालो बादलको टीका
युद्धभूमिको मैदानमा प्रयसीको व्यथा
बालुवाको बगरमा सुनगाभाको कथा (पृ ३१)

कवि कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठद्वारा लेखिएका कविताहरू मध्ये बेग्लै ढाँचामा लेखिएको यो कविता जम्मा छ पङ्क्तिमा रचना गरिएको छ । 'ऊ भएर मेरो अभिव्यक्ति' कविता सङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित कविताहरू मध्येको यो कविता छन्द प्रयोगका हिसाबले अन्य कविता भन्दा नितान्त फरक रहेको पाइन्छ । लोकलय अर्थात् गीति छन्दको प्रयोग गरिएको यस कवितामा प्रथमपुरुषीय आन्तरिक दृष्टिविन्दुको प्रयोग

भएको छ । प्रस्तुत कवितामा दोहोरिएका पङ्क्तिहरूले प्रश्न पैदा गरेकोले प्रश्नालङ्कारको प्रयोग भएको पाइन्छ । बालुवाको बगरमा सुनगाभाको कथा जस्ता अभिव्यक्तिले विरोधाताङ्कारको प्रस्तुति रहेको छ । लयात्मक भाषाको प्रयोगले कविता सरल, सहज बन्न पुगेको छ । विभिन्न प्राकृतिक बिम्बहरूको प्रयोग एवम् प्रतीकहरूको प्रयोगले कवितामा अझ मिठास थपिएको छ भने प्रतीकात्मकताका हिसाबले शीर्षक र कविता बीच प्रतीकात्मक सम्बन्ध रहेकोले शीर्षक सार्थक देखिन्छ ।

४.३.४ विविध विषयवस्तुहरुमा रचिएका कविताहरू

कवि नरेन्द्रवहादुर श्रेष्ठले ‘ऊ भएर मेरो अभिव्यक्ति’ कविता सङ्ग्रहमा राष्ट्रियतापरक, प्रेमपरक र प्रकृतिपरक विषयवस्तु भएका कविता बाहेक अन्य विषयवस्तु भएका कविताहरूपनि समावेश गरेका छन् ती कविताहरूमा भएका विषयको बारेमा तल चर्चा गरिएको छ ।

४.३.५ अर्को आविष्कार

आजको युगमा विज्ञानले गरेको आविष्कारले मानिसमा जन्मिएको विसङ्गतिलाई प्रमुख विषयवस्तु बनाई रचना गरिएको यस कवितामा वैज्ञानिक आविष्कारले गराएको विनाशप्रति व्यङ्ग्य प्रहार गर्दै कविले मानिसलाई असल कार्यको लागिमात्र आविष्कार बन्न आग्रह गरेका छन् । त्यसैगरी वैज्ञानिक आविष्कारले मानिसलाई भोका नाङ्गा बनाउने भएकाले मानिसलाई आविष्कारक नबनी भोका-नाङ्गाको उद्धार गर्ने क्राइस्ट, बुद्ध भएर आउन आउन आग्रह गर्दै कवि भन्छन् ।

तेस्रो विश्वयुद्ध हेरे तमासा बन्ने साटो
क्राइस्ट बुद्ध जस्तै भोका नाङ्गाको मसीदा बनेर
नयाँ युगको थालनी गर
धर्ती माथि अर्को बोझ नबन तिमी
अर्को आविष्कारक बनेर । (पृ ३५)

प्रस्तुत कवितामा कविले धर्तीमाथि बोझ नबनी भोका नाङ्गाको बुद्ध बनेर विनासको नभई निर्माणको नयाँ युग थालनी गर्न विज्ञानको मानिसलाई अनुरोध गरेका छन् । विज्ञानको आविष्कारक बनेर समाजलाई विनासतर्फ धकेल्नुको सट्टा सामन्तवादी थिचोमिचो अन्त्य गरि सभ्य र शान्त समाज निर्माणमा अगाडी बढ्नुपर्छ धारणा कविले यस कवितामा व्यक्त गरेका छन् । वैज्ञानिक आविष्कारले महाभारतको युद्ध एवम् प्रथम र द्वितीय विश्वयुद्ध जस्ता विनाशकारी प्रलयको सिर्जना गर्नु बाहेक अन्य कुनै कुरालाई प्रथमिकता नदिएकाले यस्ता प्रलयहरूलाई समाप्त पार्नुपर्ने धारणा कविले यस कवितामा व्यक्त गरेका छन् ।

गद्यलयको प्रयोग गरि रचना गरिएको प्रस्तुत कवितामा जम्मा २४ पङति रहेका छन् । पढ्दा केही जटिल अनुभव हुने प्रस्तुत कवितामा प्रयुक्त शब्दहरूको प्रयोगले श्रुतिमधुरता पैदा गरेको छ । मानिसलाई आफ्नो मानवीय धर्मबाट च्यूत नभई मानवीय आलित्वको रक्षाको लागि सदैव तत्पर रहनुपर्ने चाहना व्यक्त गर्दै युद्ध सन्त्रास जस्ता मानव विरोधी तत्वहरूको विरोध गरिएको प्रस्तुत कविता वक्तृप्रौढोक्ति ढाँचामा रचना गरिएको कविता हो । मानिसलाई विनाशकारी आविष्कारक बन्नुको सट्टा सभ्य समाज निर्माण गर्दै आविष्कारक बन्न अनुरोध गरिएको यस कविताको शिर्षक विषयवस्तु बीचको तालमेल स्वभाविक रहेको देखिन्छ ।

४.३.६ शून्यता

आजको युगको मान्छेको वास्तविक चित्रण गर्दै आफ्नो ज्ञान, कला, संस्कृति हराउँदै गएको र स्वयं मान्छे पनि शून्यतामा हराउँदै गएको यथार्थ चित्रण गर्दै जीवनको निसारता र निरर्थकलाई कविले प्रस्तुत गरेका छन् । विभिन्न उल्झनहरूसँग सङ्घर्ष गर्दै प्राप्त गरेको मानवजीवनलाई निरर्थक बनाएको कुरालाई उद्धृत गर्दै मानवीय विसङ्गति प्रति व्यङ्ग्य प्रहार गरेका छन् ।

प्रस्तुत कवितामा कविले स्त्री र पुरुषबीचको सम्भोगजन्य अवस्थाको चित्रण गर्दै गर्भभित्र हुने तुषारापात पश्चात् मानिसमा आउने नैराश्यता र शून्यताबाट जीवनबोध गर्नुपर्ने धारणा व्यक्त गर्दै त्यस शून्यताबाट एक सुनौलो विहानीको आशा राखिए तापनि

फेरी पनि शून्यता शिवाय अन्य केही प्राप्त गर्न नसकेको भाव व्यक्त गर्दै कविले यस कवितामार्फत् सम्पूर्ण मानव समुदायमा परिवर्तनको लागि आहवान् गरेका छन् । यसरी शून्यता बिलाउँदै गएका आजका मान्छेको दयनीय स्थितिको चित्रण गर्दै कवि भन्छन् ।

"जीवन मरणको दोसाँधमा

फडफडाइरहेको अस्थिपञ्जर

अनुहारभित्र रङ्गिएका

अधुरा पेन्टिङको

बाङ्गिएको क्यानभास । (पृ २७)

यहाँ आजका मान्छेका जीवनका शून्यता, निस्सारता, निरर्थकता एवम् निरसतालाई अस्थिपञ्जर र अधुरा पेन्टिङ्गको बाङ्गिएको क्यानभास जस्ता प्रतीक मार्फत् व्यक्त गरिएको छ ।

मुक्त छन्द एवम्म् गद्यलयको प्रयोग गरेर लेखिएको यो कविता लघु आयाममा संरचित छ । ३३ पङ्क्तिमा रचना गरिएको प्रस्तुत कवितामा अस्थिपञ्जर, मांसपिण्ड जस्ता प्रतीकहरूको प्रयोग भएको पाइन्छ । आजको मानिस शून्यतामा हराएको, अस्तित्व विहीन भएको विषयलाई प्रस्तुत गरिएकाले यस कविताको शीर्षक र विषयवस्तुबीचको सम्बन्ध सार्थक नै रहेको छ ।

४.३.७ के म बाँचेको छु ?

अन्धविश्वासमा विश्वास नगर्ने कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठले वि.स. २०१८ सालमा आठै ग्रह जुधेर प्रलय हुन्छ भन्ने खैलावैलाबाट परिस्थित थिए तर प्रलय भएन । यसपछि कविले यस्तो हल्ला चलाउने अन्धविश्वासीहरूप्रति व्यङ्ग्य गर्दै यो कविता लेखेका हुन् । अप्रिय घटना (प्रलय) घट्ने दिन नघटेपछि कवि आफूप्रति के म बाँचेको छु भनेर प्रश्न गर्दै आफ्नो विचार यसरी पोख्छन् :

ऐनमा मुख हेरे

दारी आफ्नै ठाउँमा जस्ताको त्यस्तै छ

न केही घटेको छ

बरु एक अङ्गुल बढेको छ
न आँगनको जमिन फाटेको छ
राजनीति गर्नेहरू गरिरहेकै छन्
जोखना हेर्नेहरू हेरिरहेकै छन्
गरिबलाई थिचोमिचो गर्नेहरू गरिरहेकै छन् । (पृ ४५)

यसप्रकार यहाँ कविले एकातिर कुनै कुरामा पनि परिवर्तन नआएको देखेर आफू सकुसल बाँचेको कुरा व्यक्त गरेका छन् भने अर्कोतिर मान्छेको स्वभावमा कुनै परिवर्तन आएको छैन भन्ने कुरालाई पनि सङ्केत गरेका छन् ।

प्रथम पुरुषीय आन्तरकि दृष्टिविन्दुमा आधारित भएर रचना गरिएको यो कविता लघु आयाममा संरचित रहेको छ । २०१५ सालमा हुने भनिएको महाप्रलयलाई विषयवस्तु बनाइ रचना गरिएको यस कवितामा हाम्रो समाजमा व्याप्त अन्धविश्वास, थिचोमिचो, विभेद प्रति पनि व्यङ्ग्य प्रहार गरिएको छ । प्रलयको कुरा कतै सपना पो हो कि भन्ने ठानेर कविले आफ्नी श्रीमतिसँग के म बाँचेको छु ? भन्ने प्रश्न गरेकाले शीर्षक विषयवस्तुबीच तारतम्य मिलेको देखिन्छ ।

४.३.८ अभिव्यक्त

कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठद्वारा विविध विषयवस्तुमा आधारित भएर लेखिएका कविताहरूमध्ये अभिव्यक्ति कविता पनि एक हो । सामान्य हिसाबले भन्नुपर्छ श्रेष्ठका अन्य कवितामा लघु आयाममा संरचित यस कवितामा कविले इतिहासलाई बोकेर हिड्ने आजका मानिसहरू प्रति व्यङ्ग गर्दै आफूले केही काम नगर्ने र पुर्खाहरूले गरेको कार्यलाई आफ्नो परिश्रम ठान्दै हिड्ने मानिसहरूको व्यवहारलाई भण्डाफोर गरेका छन् । मान्छेभित्र देखापरेका विकृति र बिसङ्गतिलाई चित्रण गर्ने क्रममा मान्छेहरू पहिलेका जस्तो निर्भीक र निडर छैनन् । उनीहरू कायर र संघर्षहिन हुँदै गइरहेका छन् । उनीहरू खुशीसाथ बाँच्न पाएका छैनन् भन्ने कुरालाई कविले यसरी व्यक्त गरेका छन् :

जीवनका कुना अनि काप्चाभित्र
डुबुल्की मार्ने मुटुहरू ...... ।
अतीतभित्र रुमलिएका
यो नवसागरहरू .... ।
सल्कन्छन् यी आफूभित्र भित्रै
खरानी हुन्छन् क्रन्दन मसान घाटमा
वेदनाका ती लहरहरू .... । (पृ ४७)

प्रस्तुत कविता १६ पङ्क्ति एवम् दुई हरफमा संरचित लघु आयामको कविता हो । मुक्त छन्द एवम् गद्य लयको प्रयोग गरिएको यस कवितामा प्रथम पुरुषीय आन्तरिक दृष्टि बिन्दुको प्रयोग भएको छ । नेपाली समाजका विकृति र विसङ्गतिलाई विषयवस्तु बनाइएको प्रस्तुत कवितामा कविले आफ्ना अभिव्यक्तिलाई व्यक्त गरेकाले शिर्क्षक र विषयवस्तु बीचको तातम्यता मिलेको छ ।

४.३.९ धन र सुन्दरता

मान्छेको शरीर नश्वर छ । नश्वर शरीर भएका मान्छेहरू शाश्वत वस्तु प्राप्त गर्न तर्फ नलागेर धन र सुन्दरता जस्ता अल्प आयुका वस्तु प्राप्त गर्न दौडिरहेछन् । खिथातानी र लुछाचुडीले भरिएको आजको यस संसारमा धन र सुन्दरता बाहेक अन्य कुनै चीजको महत्व नरहेको र मानिसहरू खाली धन र सुन्दरताकै निम्ति तँछाड् मछाड् गर्दै दौडिरहेका मानिसहरू सुन्दरता के हो भन्ने नबुझी मात्र एक मुठी सुन्दरताको लागि मरेको सिनेमा गिद्धहरू झ्यामिएझै झुमिएको कुरा कवि यसरी व्यक्त गर्दछन् ।

सुन्दरता के हो बुझ्न सक्दैनन् यहाँ कोही कसैले
अनि झ्याम्मिन्छन् त्यसमाथि
सुन्दरता र धन एकैचोटी मुट्ठीमा समाउन
मरेको सिनोमा आकाशका गिद्धहरू झम्मिएझैं
केवल सुन्दरता र धनको निम्ति
जसको शक्ति जुसको भक्ति झैं । (पृ ५०)

सामाजिक विषयवस्तुलाई केन्द्रविन्दु बनाई समाजमा रहेको विसङ्गतिप्रति व्यङ्ग्य प्रहार गर्ने कवि श्रेष्ठले एक मुठी सुन्दरता प्राप्त गर्दैमा विश्वले विजय गरेको ठान्ने आजका मानिसतर्फ देखाउँदै मानिस आखिर एकदिन मर्नैपर्छ त्यसैले संसारमा सुख र शान्ति कतै छैन त्यसैले एक हात जमीन भेट्टाउन पानी विनाको माछो जस्तै छट्पटिनुको सट्टा सत्य कुरालाई करण गर्नु अनुरोध गरेका छन् ।

नेपाली समाजमा व्यक्त विसङ्गतिलाई विषयवस्तु बनाएको प्रस्तुत कविता गद्य लयमा लेखिएको तथा लघु आयाममा संरचित कविता हो । सुन्दरता के हो ? धन के हो ? जस्ता प्रश्नहरूको उपस्थितिले प्रश्नालङ्कारको आयोजना गरेका छन् भने पानी विनाको माछो जस्ता शब्दहरूले उपमा अलङ्कारलाई प्रष्ट्याएकोले उपमा अलङ्कारको प्रयोग प्रशस्त मात्रामा रहेको देखिन्छ । त्यसैगरी रूपक लगायतका अलङ्कारको प्रयोग पनि यस कवितामा रहेको पाइन्छ । सुमधुर एवम् सरल भाषाको प्रयोगले कवितामा श्रुतिमधुरता उत्पन्न गराएको छ । प्राकृतिक एवम्म् मानवीय प्रयोगका साथै सरल एवम्म् सहज भाषा शैलीको प्रयोग गरिएको प्रस्तुत कविताको शीर्षक अनुकुलकै विषयवस्तु रहेको छ ।

४.३.१० शान्तियात्रा

कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठद्वारा लेखिएको 'शान्तियात्रा' कवितामा कविले शान्तिको नाममा समाजमा र राष्ट्रमा देखापरेका विकृति र विसङ्गतिप्रति विद्रोह तथा व्यङ्ग्य प्रहार गरेका छन् । नेपाली समाजमा शान्ति स्थापना गर्नका लागि विभिन्न अभिनय तथा स्वाँङ रच्ने मानिसप्रति व्यङ्ग्य गर्दै कविले जताततै अशान्ति फैलिरहेको अवस्थामा गौतम बुद्ध र स्वयम्भूको नाम लिन पनि लाज मान्नुपर्ने अवस्था भएको कुरालाई यस कवितामा व्यक्त गरेका छन् । शान्ति दूत गौतम बुद्धको जन्मस्थान नेपालमा अशान्तिले जरा गाड्नुमा सम्पूर्ण नेपालीहरू दोषी रहेको ठहर गर्दै सगरमाथाको देश नेपाललाई गौतमबुद्धको देश बनाउन र स्वयम्भूको औचित्य स्थापना गर्न सम्पूर्ण नेपालीहरू अगाडी बढ्नुपर्ने धारणा कविले यस कविता मार्फत् व्यक्त गरेका छन् ।

विश्वकै नमुना शान्तिराष्ट्र नेपालमा आज शान्तिको प्रतीक परेवाको भक्षण भइरहेकोले त्यसलाई रोक्नुपर्ने धारणा कविले यस कवितामार्फत् प्रस्तुत गर्दै शान्तियात्रामा अगाडी बढ्न सम्पूर्ण जनसमुदायलाई आहवान गर्दै कवि भन्छन् ।

सगरमाथाको लाज पनि लाग्छ

तसर्थ

फगत म तपाइ

शान्ति पात्राको अध्यारो गुफाभित्र

एक्काएसौ शताब्दीको परिधि भित्र

पदार्पण गर्ने तरखर गरौं ! ! ! (पृ. ४१)

यहाँ कविले सगरमाथाको लाज बचाउनै भएपनि हामी सबै जताजतै अशान्ति फैलिएको एक्काइसौ शताब्दीको घेराभित्र रहि शान्ति स्थापनार्थ अगाडी बढौं भन्ने आग्रह गरेका छन् ।

कवि वक्तृप्रौढोक्ति ढाँचामा रचना गरिएको प्रस्तुत कविता लघु आयाममा संरचित कविता हो । ४३ पङ्क्तिमा रचना गरिएको प्रस्तुत कविता मुक्त छन्दमा रचित कविता हो । रूपक अलङ्कारको प्रयोग यदाकदा भेटिने यस कविताको विषयवस्तु शान्ति स्थापनाका लागि गरिएको आहवान गरेकाले शीर्षक विषयवस्तु अनुरूप रहेको छ । सरल एवम् सहज भाषाशैलीको प्रयोग रहेतापनि कतै प्रयोगवादी ढाँचाको कविता हो की भन्ने भान पनि हुन आउँछ ।

४.३.११ काठमाडौं

नेपालको राजधानी काठमाडौंको अव्यवस्थित व्यवस्थालाई व्यङ्ग्य गर्दै कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठद्वारा लेखिएको काठमाडौं कविता व्यङ्ग्यप्रधान कविता हो । काठमाडौं शहरको वाह्य स्वरूपमा परिवर्तन आएपनि यहाँका बासिन्दाहरूको मनोवृत्ति एवम्म् मनस्थितिमा कुनै परिवर्तन आएको छैन भन्दै कविले काठमाडौं बासिन्दाको निस्क्रियता प्रति व्यङ्ग्य गरेका छन् । काठमाडौं शहरको अस्तव्यस्तता, बासिन्दाहरूमा देखिएको निस्क्रियता, फोहोर स्वार्थीपन, मानवीयताको ह्रास हुँदै गएको अवस्थालाई विषयवस्तुको

केन्द्रविन्दुका रूपमा लिइएको प्रस्तुत कवितामा काठमाडौँ फैलिएको हत्या हिंसाले गर्दा सदैव डर र त्रासमा बस्नुपर्ने अवस्था रहेको, एक ठाउँमा रगतको खोलो बग्दा अन्य ठाउँका व्यक्तिले थाहा नपाए जस्तो गरी बस्नुपर्ने बाध्यता रहेको, सोभ्रा र राष्ट्रसेवक जस्ता व्यक्तिहरूको लागि कुनैपनि प्रकारको स्थान नरहेको अभिव्यक्ति दिँदै काठमाडौँका बासिन्दाहरूले आफ्नो शहरलाई कसरी राम्रो बनाउने भन्ने तर्फ नलागेर युरोप र अमेरिका जस्ता देशहरूको सपना देख्ने गरेको यथार्थतालाई कविले प्रस्तुत कविताको माध्यमबाट सार्वजनिक गरेका छन् । बकेनाको रुख, भीमसेनपातीको रुख जस्ता प्रतीकहरूको प्रयोग गर्दै कविले यहाँ आफ्नो अस्तित्व खोज्दा आफै भेटिनुपर्ने बाध्यता रहेकोले त्यस्ता व्यक्तिहरूको आँसुलाई मूल दर्शन भएर हेर्नुपर्ने काठमाडौँ प्रति पनि कविले व्यङ्ग्य प्रहार गर्दै कवि लेख्छन्:

कहिलेकाँही मलाई कहाली लाग्छ
बकेनाको रुखले यहाँ कहिल्यै खान मागेन
भीमसेनपातीको रुखले यहाँ
कहिल्यै मल जल मागेन
किनभने विवशतावश मागिहाले नै भने
अस्तित्व मेटिने गरी उखालिन्छन्

प्रशस्त प्रतीकहरूको प्रयोगले कवितामा केही क्लीष्टता थपेजस्तो देखिए तापनि कविताले श्रुतिमधुरता र रोमाञ्चकता पैदा गरेको छ । प्रथम पुरुषीय आन्तरिक दृष्टिविन्दु अन्तर्गत आत्मालापीय शैली वा पद्धतिलाई अनुशरण गरेर लेखिएको प्रस्तुत कविता गद्य लय अर्थात् मुक्त छन्दमा लेखिएको कविता हो । १२ पङ्क्तिमा संरचित थप कवितामा केही आगन्तुक तथा तत्सम् शब्दहरूको प्रयोग पनि भेटिन्छ । काठमाडौँको यथार्थतालाई चित्रण गरेर लेखिएको प्रस्तुत कविताको शीर्षक र विषयवस्तुबीच यथार्थ सम्बन्ध रहेको देखिन्छ ।

४.४ लयविधानको आधारमा कविताहरूको अध्ययन

कवितालाई अन्य विधाबाट अलग्याउने मुख्य तत्व लयविधान हो । सङ्गीतमा ताल भएजस्तै कविताको भित्री सङ्गीत लय हो । कवितामा भाषा अनुसार लयको निर्धारण गरेर लयमार्फत भावहरूको संयोजन गर्ने गरिन्छ । वर्णगत, पङ्क्तिगत, अनुच्छेदगत र श्लोकगत बनोटबाट लयको उत्पत्ति हुन्छ । लयले नै कवितालाई साङ्गीतिक र गेयात्मक बनाउँछ । कवितामा विशेष गरी बद्ध र मुक्त लयको प्रयोग गरिएको हुन्छ । बद्ध लय छन्दमा बाँधिएको हुन्छ भने मुक्त लय गद्य कवितात्मक हुन्छ । समग्रमा भन्नुपर्दा भाषाशैलीका पङ्क्तिगत र पङ्क्तिसमुहगत उच्चारण प्रक्रियामा उत्पन्न हुने साङ्गीतिक झन्कार नै लय हो ।

कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठको 'ऊ भएर मेरो अभिव्यक्ति' कविता सङ्ग्रहका सम्पूर्ण कविताहरूलाई हेर्दा धेरै जस्तो मुक्त छन्दमा कविता लेखिएको पाइए तापनि वाक्यगत समानता, अनुप्रासीयता र शब्दको पुनरावृत्तिले लयको सिर्जना गरेको पाइन्छ जसलाई यसरी देखाउन सकिन्छ ।

(क) अन्त्यानुप्रासको प्रयोग भएका कवितांशहरू

१. इन्द्रासनमा गर्न रजाई
छपछप रोप्दै धान रोपाइ
कहिले हावा कहिले पानी
बास्ना नराखी मस्त जवानी

२. माया खोज्छु म बस रित्तो पाउँछु
एकान्त खोज्छु म बस हल्ला पाउँछु

यसैगरि कवि श्रेष्ठका अधिकांश कविताहरू मुक्त छन्दमा लेखिए तापनि कतै-कतै अनुप्रासको संयोजन देख्न सकिन्छः

१. मेरो गीतले खोज्छ सुनाखरी कहाँ छ ?
मायालुले भन्छ मेरो प्रीयसी कहाँ छ ?

२. सुनसान जिन्दगीलाई आवाज नदेऊ
टुटेको दिललाई साज नदेऊ

४.५ कथनपद्धति

कवितामा कविले कुन स्थानमा रहेर आफ्नो अभिव्यक्ति प्रस्तुत गर्दछ, त्यसका आधारमा कथन पद्धतिको निर्क्यौल गर्न सकिन्छ । कविताको सिर्जना गर्दा विभिन्न प्रकार कथनपद्धति अपनाइन्छ । कवि आफैँले कविताको कथन गर्दछ भने त्यो कवि प्रौढोक्ति कथन पद्धति वा आन्तरिक दृष्टिविन्दु हो जसमा म हामी सर्वनामको प्रयोग गरिन्छ । कविले आफ्नो कथन अन्य पात्रका माध्यमबाट प्रस्तुत गरेको छ भने त्यो कवि वक्तृप्रौढोत्ति कथनपद्धति वा बाह्य दृष्टिविन्दु हुन्छ । जसमा ऊ, त्यो आदि सर्वनाम प्रयोग हुन्छ । 'ऊ भएर मेरो अभिव्यक्ति' कविता सङ्ग्रहमा प्रायगरी आन्तरिक दृष्टिविन्दुको प्रयोग भएको पाइन्छ भने एक दुई वटा कवितामा बाह्य दृष्टिविन्दुको प्रयोग भएको पाइन्छ । प्रथम पुरुषीय 'म' को आत्मालायीय कथनपद्धतिमा संरचित कविताको नमुना यस प्रकार रहेको छ :

म देश हराएको मान्छे
म युगदेखि त्रसित मान्छे
मलाई थाहा थिएन
कुन लक्ष्मण रेखा कहाँ कोरिएको थियो भन्ने
मलाई थाहा थिएन
कुन महादेश कहाँ छ भन्ने
साम्राज्यवादको रेखा कोर्ने महादेश भित्र
अर्धपागल झै हास्न खोज्ने म । पृ. २२

त्यसैगरी तृतीयपुरुष दृष्टिविन्दुको प्रयोग गरिएको श्रेष्ठको एकमात्र कविता ऋतुविचार रहेको छ । जसको एउटा पद्यांश उदाहरणको रूपमा यहाँ लिन सकिन्छ ।

हरिया डाँडा वरिपरी घारी
सूर्यास्तमा चिरिबिरी गरी
धान बटुल्न टियोटियो ल्याई
राख्छन् ढुकुटी पूर्ण रजाई

४.६ बिम्ब, प्रतीक र अलङ्कार

कवितामा कविले भाव र सौन्दर्यको सृष्टि गर्नका लागि बिम्ब, प्रतीक र अलङ्कारको उचीत समायोजन गर्न सक्नुपर्दछ । अनिमात्र कविता उत्कृष्ट बन्दछ । अलङ्कारको सन्दर्भमा शब्दालङ्कारको आयोजनाले शब्द गाम्भीर्य र अर्थ गाम्भीर्य प्रदान गर्दछन् ।[३७] कविता अथवा कविता कृतिमा प्रस्तुत गरेका मुख्य कथ्य, विषय, अर्थको सहचर प्रतिछायाका रूपमा आउने अर्को सहप्रस्तुत वा सहवर्ती अर्थ नै बिम्ब हो ।[३८] बिम्बका माध्यमले कवितामा छायारूप सहितको सौन्दर्य पुष्टि गर्छ । समान गुणका आधारमा दृश्य वा अदृश्य कुनै पनि वस्तुको कल्पना गरी प्रतिबिम्बको रूपमा राखिएको कुनै वस्तु वा चिह्नलाई प्रतीक भनिन्छ । प्रतीकले विशेष अर्थ प्रतिपादन गर्छ ।

मानिसले देखेका भोगेका जीवन जगत्का विभिन्न क्षेत्रका नवीन एवम् पुरातन विविध बिम्ब तथा प्रतिकहरूलाई नयाँ शैलीमा प्रयोग गरेर भाव व्यक्ति दिएमा कवितामा रोचकता र स्तरीयता आउँछ । यस्तै कवि नरेन्द्र नौलानौला बिम्ब र प्रतीकको अन्वेषणमा अनवरत प्रयत्नशील देखिन्छन् । कवि नरेन्द्रले जीवन जगत् र प्रकृतिको क्षेत्रबाट ताजा बिम्ब प्रतीकहरू छानेर आफ्नो कविताहरूमा सजाएका छन् । हृदयको प्रतिकका रूपमा फूललाई प्रयोग गरिएको सुन्दर नमूना यस्तो छ :

तिम्रो प्यारो औँलामा
एउटा कलिलो फूल थियो
छिन्नभिन्न गऱ्यौं त्यस फूललाई
थाहा छ तिमीलाई
त्यो मेरो हृदय थियो

त्यसैगरी कवि नरेन्द्र चित्रकार भएको हुनाले यस क्षेत्रबाट पनि उनले प्रतीकहरू जुटाएका छन् :

विकासकोको पोट्रेट जस्तै
अस्तव्यस्त छरपस्ट देखिने काठमाडौँ ।

---

३७. इश्वरी प्रसाद गैरे र कृष्ण प्रसाद आचार्य, **आधुनिक नेपाली नाटक र फुटकर कविता**, काठ, न्यू हिरा बुक्स इन्टरप्राइजेज, २०६६ पृ.३३४ ।

३८. बासुदेव त्रीपाठी र अन्य (सम्पा) नेपाली कविता भाग- ४, ल.पु., सा.प्र., २०५३, पृ.२० ।

कवि नरेन्द्रको प्रस्तुत कविता सङ्ग्रहमा प्रयोग गरेका केही अलङ्कारहरूको उदाहरण तल प्रस्तुत गरिन्छ । उनले कवितामा प्रयोग गरेको अलङ्कार योजनाबद्ध रूपमा प्रयोग नभई स्वतस्फूर्त रूपमा आएको देखिन्छ ।

१. अन्त्यानुप्रास शब्दालङ्कारको एउटा उदाहरण

माया खोज्छु म बस रित्तो पाउँछु
एकान्त खोज्छु म बस हल्ला पाउँछु

(ख) कवि नरेन्द्रले उपमा अलङ्कारको प्रयोग यसरी गरेका छन्

(१) अति झ्यामिन्छन् त्यस माथि
सुन्दरता र धन एकै चोटी मुट्ठीमा समाउन
भरेको सिनोमा आकाशका ती गिद्धहरू झुम्मिए झैँ

(२) तिमी बदल्यौ मात्तिएको जस्तो
टाढा क्षितिजको लाली झैँ ।

४.७ भाषाशैली

कवितामा भाव र भावबाट उत्पन्न हुने अनुभूतिलाई बोक्नकालागि भाषाको प्रयोग गरिन्छ ।[३९] कविताको भाषा अभिधात्मक भन्दा बढी लाक्षणिक र व्यञ्जनात्मक हुने गर्दछ । वर्ण, पद, पङ्क्ति योजनाको चयनमा अपनाइने कुशलतालाई शैली भनिन्छ । शैलीले कवितात्मक सौन्दर्यलाई प्रकट गर्ने कार्य गर्दछ । प्रचलिन शब्दको प्रयोगले सरल शैलीको निर्माण हुन्छ भने अप्रचलित शब्दको प्रयोगले जटिल शैलीको निर्माण हुन्छ । भाषाशैली पद्यात्मक र गद्यात्मक दुवै हुने गर्दछ ।

कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठले 'ऊ भएर मेरो अभिव्यक्ति' कविता सङ्ग्रहमा सरल, सहज, गद्य भाषाशैलीको प्रयोग गरेको पाइन्छ । उनका कवितामा प्रचलित तत्सम्, तद्भव्, आगन्तुक र नेपाली मौलिक शब्दहरूको प्रयोग गरिएको पाइन्छ । सबै श्रोतबाट शब्द सापट लिए तापनि उनका कविता जटिल बन्न पुगेका देखिदैनन् । कविताहरू साधारण पाठकको लागि पनि बोधगम्य रहेको पाइन्छ । अनुप्रासमय वर्णनात्मकता

३९. ईश्वरी प्रसाद गैरे र कृष्ण प्रसाद आचार्य पूर्ववत् पृ. ३३६ ।

व्याङ्यात्मकता र आलङ्कारीक भाषा प्रयोगले कवि नरेन्द्रका कविताहरू सरल र गेयात्मक बन्न पुगेका छन् जसका केही उदाहरण तल प्रस्तुत गरिन्छ ।

(क) वर्णनात्मकता

१. आयो छमछम मेघ गर्जदै
रमरम रम्दै नाच्दै खेल्दै
कुटो कोदालो झुम्दै झुम्दै
छुपुछुपु काटी माटो कलिलो (पृ ४२)

(ख) व्यङ्ग्यात्मकता

संसारमा सुख र शान्ति छैन
पीर र सन्तापले पिल्सिएकाहरू
एक हात जमिन भेट्टाउन
छट्पटिन्छन्
पानी विनाको माछो झैँ (पृ ३८)

४.८ निष्कर्ष

कवि कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठको प्रकाशित कविताकृति “ऊ भएर मेरो अभिव्यक्ति (२०४६) पहिलो सङ्ग्रह हो । यस सङ्ग्रहको शीर्षकलाई हेर्दा ‘ऊ’ भनेर कवि नरेन्द्रमा रहेको कवित्व शक्तिलाई सङ्केत गरेको छ । जसको प्रेरणा वा शक्तिबाट यस सङ्ग्रहका कविताहरू सिर्जना हुन पुगेका छन् । यदि ‘ऊ’ (कवित्व शक्ति) नभएको भए कविताहरू सिर्जना हुन सक्दैन थिए । यस आधारमा यस सङ्ग्रहको शीर्षक ‘ऊ भएर मेरो अभिव्यक्ति’ राखिनु उपयुक्त देखिन्छ । २३ वटा कवितालाई ३ भागमा बाँडेर तीन छुट्टाछुट्टै शीर्षक दिइएको यस सङ्ग्रहमा ६ हरफे मुक्तकीय शैलीका कवितादेखि ४९ हरफे फूटकर कविताहरूसम्मका कविताहरू समावेश गरिएको छ । अनुच्छेदमा ५ वटा अनुच्छेदसम्म प्रयोग गरिएको छ । कवि नरेन्द्रले जीवनमा भोगेका र देखेका अनुभवलाई आफ्नो कविताको मूल विषयवस्तु बनाई गद्य भाषामा प्रस्तुत गरेका छन् । प्रेम राष्ट्रियता, प्रकृति चित्रण, देश-विदेशका विविध क्षेत्रमा देखापरेका विसङ्गति

प्रतिको विद्रोह आदि जस्ता विषयलाई कवितामार्फत व्यक्त गरिएको पाइन्छ । विषयवस्तुलाई व्यक्त गर्ने क्रममा कवि कतै स्वच्छन्दतावाद कतै परिष्कारवादी बन्न पुगेका छन् । राष्ट्र र प्रकृतिप्रतिको प्रेम र त्यसप्रतिको समर्पण, विकृति विसङ्गतिप्रतिको व्यङ्ग्य र विद्रोह आदि भावहरूले यस सङ्ग्रहका कविताहरू लयात्मक गद्यात्मक र सुन्दर बन्न गएका छन् । यस्तै जीवन जगतको विभिन्न क्षेत्रबाट टिपिएका बिम्ब र प्रतीकहरूले भावलाई सशक्त रूपमा व्यक्त गर्न मद्दत पुऱ्याएको देखिन्छ । सरल सहज र गद्य भाषाको प्रयोग तथा वर्णनात्मकता व्यङ्यात्मकता आदि जस्ता भाषाशैलीको प्रयोगले कविताहरू उच्च बन्न पुगेका छन् ।

परिच्छेद - पाँच

उपसंहार एवम् निष्कर्ष

वि.सं. २००४ सालमा जन्मेका नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठ सानै उमेरदेखि साहित्यप्रति आकर्षित थिए । श्रेष्ठ विद्यार्थी जीवनदेखि नै साहित्य रचना लेख्न शुरु गरेका थिए । वि.सं. २०१७ (१२ वर्षको उमेर) मा रेडियो नेपालबाट विहान ९:०० बजे प्रसारण हुने जनकवि केशरी धर्मराज थापाद्वारा सञ्चालित बालकार्यक्रम मार्फत 'भानुको स्मृति' शीर्षकको कविता उनको पहिलो रचना हो । यस मार्फत उनले थुप्रै साहित्यिक रचना लेख्न प्रेरणा पनि पाएका थिए । पहिलो चरण अन्तर्गत (अभ्यासिक काल) यो नै उनको एकमात्र कविता हो । साहित्य लेखनमा प्रवेश गर्दाको समय भएकोले यस कवितामा उनका खासै विशेषताहरु देखिदैनन् तै पनि यस कवितालाई हेर्दा श्रेष्ठ गद्य कवितामा बढी झुकाव रहेको देखिन्छ । साथै सरल र सहज भाषाशैलीको प्रयोग लघु आयाममा कविता रचना गर्नु नै उनको प्रमुख प्रवृत्ति रहेको छ ।

वि.सं. २०१८ सालमा जुद्धोदय पब्लिक हाइस्कुल नामको पत्रिकामा प्रकाशित 'झर्ना' शीर्षकको कविता उनको प्रथम प्रकाशित साहित्यिक रचना हो साथै द्वितिय चरणको पहिलो कविता पनि हो । यसै समयदेखि साहित्यतर्फ निरन्तर लागिरहेका नरेन्द्रले 'ऊ भएर मेरो अभिव्यक्ति' (२०४६), नेवारी भाषाको 'प्याय्चाः गु सः' (२०४८) र 'सालिकको साम्राज्य' (२०६७) गरेर जम्मा तीन वटा कविता सङ्ग्रह प्रकाशित गरिसकेका छन् ।

कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठ नेपाली साहित्यका एक सशक्त कवि हुन् । संख्यात्मक हिसाबले कविताहरू कमै रहेता पनि उनका कविताहरू गुणात्मक हिसावले स्तरीय छन् । उनका कविताहरु राष्ट्रियता, सामाजिक यथार्थता, प्रकृति चित्रण, विविध प्रसङ्ग आदि भावहरुले भरिएका ज्यादै घत लाग्दा छन् । अरुको नक्कल हेरेर हैन न त कुनै अरु कविहरुको आदर्शता चोरेर नै हो । उनी आफैमा हुर्केका कवि हुन् । उनी आफैमा जागृत र उत्साहित छन् । उनी स्वयं भन्छन् । 'कविता लेख्नु आफ्नो आत्मा सन्तुष्टि हो' र त्यस भावनासँग रमाउनु आफ्नो जन्मजातको विशेषता हो । सानैदेखि

कविता लेख्न रुची राख्ने श्रेष्ठ विद्यालय देखि नै यस्ता प्रतियोगिताहरुमा सक्रिय रहन्थे । उनले आफुले देखेका, सुनेका र अनुभव गरेका अभिव्यक्तिहरुको संङगालो 'ऊ भएर मेरो अभिव्यक्ति' कविता सङ्ग्रह (२०४६) निराला पब्लिकेशनन्स जयपुर नयाँ दिल्लीबाट प्रकाशित भएको हो । यो उनको पहिलो प्रकाशित कृति पनि हो । वि.सं. २०२० देखि २०४५ सम्म घटेका विभिन्न घटनाहरुको आधारमा लेखिएका जम्मा २३ वटा कविताहरु यस 'ऊ भएर मेरो अभिव्यक्ति सङ्ग्रहमा समेटिएका छन् । पूर्वराजा म.वी.वि. शाहको 'म मेरेर गए पनि मेरो देश बाँचिरहोस' भन्ने सर्वप्रशंसित अभिव्यक्तिबाट उत्प्रेरित देखिन्छन् । आफ्नो मातृभूमिको लागि कविता मार्फत सिङ्गो जनताको आवाज उठाउने श्रेष्ठ एक देशभक्ति, राष्ट्रप्रेमि कवि हुन् । यसरी सरल र सहज भाषामा लेखिएको, 'ऊ भएर मेरो अभिव्यक्ति' कवितामा पनि कवि आफैलाई 'म' पात्रको सम्बोधन गर्दै केन्द्रीय दृष्टिविन्दुको प्रयोग भएको पाइन्छ । अनुच्छेदमा पाँचवटा अनुच्छेदसम्म प्रयोग गरेको यस सङग्रहमा नरेन्द्रले जीवनमा देखेका र भोगेका अनुभवहरुलाई आफ्नो कविताको मूल विषयवस्तु बनाई गद्य भाषामा प्रस्तुत गरेका छन् । विभिन्न अनुप्रास तथा उपमा रूपक आदिजस्ता अलङ्कारहरुको प्रस्तुत गरेका छन् । विभिन्न अनुप्रास तथा उपमा रूपक आदि जस्ता अलङ्कारहरुको प्रयोग भएको पाइने यस सङ्ग्रहका कविताहरु सम्पूर्ण दृष्टिबाट उत्कृष्ट नै छन् ।

यसरी नेपाली साहित्यलाई उज्यालो दिइरहने दियो बनेर बलिरहेका नरेन्द्रको मातृभाषा नेवारी हो । जसरी 'ऊ भएर मेरो अभिव्यक्ति' जस्तो सफल कविता कृतिले नेपाली साहित्यलाई एउटा देशसम्म चिनायो त्यसरी नै नरेन्द्र नेवारी साहित्य क्षेत्रमा पनि आफुले केही योगदान दिएर नेवारी साहित्यलाई केही सम्मृद्ध बनाउन चाहान्थे । यहि सोचाइमा अगाडी बढेका नरेन्द्रले 'प्याय्चा : गु सः कविता सङ्ग्रहमा ३० वटा नेवारी भाषाका कविताहरु समेटेका छन् । जसमध्ये 'ऊ भएर मेरो अभिव्यक्ति' कविता सङ्ग्रहबाट २१ वटा कवितालाई नेवारी भाषामा अनुवाद गरेर लेखेका हुन् भने बाँकी ९ वटा कविता उनका थप नयाँ सिर्जना हुन् ।

कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठको तेस्रो प्रकाशित कविता सङ्ग्रह 'सालिकको साम्राज्य' (२०६७) हो । यस कविता सङ्ग्रहभित्र जम्मा ४३ वटा कविताहरु रहेका छन् । यी मध्ये

सबैभन्दा लामो कविता उनासी पङ्क्तिको आयाममा विस्तारित 'एउटा बुढो भन्छ' शीर्षकको कविता रहेको छ । बाँकी अन्य एक दुई पृष्ठकै आयाममा विस्तारित छन् । अन्तरवस्तुका दृष्टिले श्रेष्ठको 'सालिकको साम्राज्य' सङ्ग्रहका कविताहरूमा विविधतामय पाइन्छ । 'सालिकको साम्राज्य' कविता सङ्ग्रहमा सङ्ग्रहीत कविताहरू युगीन यथार्थवोध, राजनैतिक, व्यङ्ग्य, सामाजिक विसङ्गति जस्ता विविध विषयवस्तुमा रहेका छन् । यो सङ्ग्रह नरेन्द्रको दोस्रो चरणको अन्तिम (पछिल्लो) प्रकाशित कविता सङ्ग्रह हो साथै नेपाली साहित्यमा उत्कृष्ट र सफल कृति पनि हो ।

प्रस्तुत शोधपत्रलाई मुख्य रूपमा पाँच अध्यायमा विभाजन गरी प्रत्येक अध्यायमा आवश्यक र सुहाउँदो तवरले विभिन्न शीर्षक र उपशीर्षक राखी अध्ययन गरिएको छ । नरेन्द्रको भर्खरै मात्र पछिल्लो समयमा प्रकाशित कविता सङ्ग्रह 'सालिकको साम्राज्य' (२०६७) कृतिको सम्पूर्ण अध्ययन विश्लेषण यस अध्ययनले समेट्न नसक्ने भएकोले उनका बारेमा अझै धेरै अध्ययन गर्न चाहनेहरूका लागि निम्न शीर्षक उपयुक्त हुन सक्छन् ।

१. कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठको 'सालिकको साम्राज्य' कविता सङ्ग्रहको अध्ययन ।

२. कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठका कविता कृतिहरुमा बिम्व र प्रतीकको प्रयोग ।

कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठका मुख्य विशेषताहरू :

- कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठ स्वच्छन्दतावादी कवि हुन् ।
- कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठ नेपाली साहित्यमा मध्यम स्तरका कवि हुन् ।
- कवि श्रेष्ठका अधिकांश कविताहरू मुक्त छन्द (गद्य) मा लेखिएका छन् ।
- श्रेष्ठ कवितामा आफ्नै अनुभूतिको सुगन्ध भर्न सक्छन्, यो उनको विशिष्ट गुण हो भने अरुको नक्कल चोरेर होइन आफैंले सुनेका, देखेका वा अनुभव गरेका भावहरूलाई समेट्दै यथार्थमा रहेर कविता लेख्नु उनको मुख्य विशेषता हो ।
- श्रेष्ठ प्रयोगवादी कवि पनि हुन् ।
- कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठ स्वच्छन्दतावादी र प्रयोगवादी कवि भए पनि उनी आफ्ना कवितामा सरल र सहज भाषाशैली प्रयोग गर्दछन् ।

सन्दर्भसूची

सन्दर्भ पुस्तक

गैरे, ईश्वरी प्रसाद र कृष्ण प्रसाद आचार्य : आधुनिक नेपाली नाटक र फुटकर कविता, काठ, न्यू हिरा बुक्स, २०६६ ।

गौतम, लक्ष्मण प्रसाद : काव्य चेतनामा अनुभूतिका बिम्बहरू, सालिकको साम्राज्य, २०६७ ।

घिमिरे, हरिश्चन्द्र : नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको आध्ययन, अ.प्र. शोधपत्र पाटन संयुक्त क्याम्पस ललितपुर, २०६६ ।

जोशी, हरिहरराज : गोरेटोको खोजीमा, निबन्ध सङ्ग्रह, द नेपाल स्टडिज, पास्ट एण्ड प्रिजेन्ट, २०६८ ।

त्रिपाठी, बासुदेव र अन्य (सम्पा) : नेपाली कविता भाग - ४, ल.पु.,सा.प्र., २०५३ ।

न्यौपाने, टङ्कप्रसाद : साहित्यको रूपरेखा, ल.पु.सा.प्र., २०३८ ।

लुइटेल, खगेन्द्र प्रसाद : क्षेत्रप्रताप अधिकारीको काव्य प्रवृत्ति, त्रि.वि. अप्रकाशित शोधपत्र, २०४६ ।

श्रेष्ठ, नरेन्द्रबहादुर : ऊ भएर मेरो अभिव्यक्ति, प्र.सं., भारत २०४६ र सालिकको साम्राज्य, जनमत प्रकाशन नेपाल, २०६७ ।

सन्दर्भ पत्रपत्रिका

एक्सन टाइम्स संवाददाता : ‘चिरा परेका भित्ताहरु हेरेर कलाकार भएँ, एक्सन टाइम्स, काठ, २३ वैशाख २०५९ ।

ढकाल, लोकेश : ‘ऊ भएर मेरो अभिव्यक्तिमा केही अभिव्यक्ति’ वार्तालाप, साप्ताहिक, काठ, १० पौष २०४६ ।

दाहाल, कृष्ण प्रसाद	:	कवि नरेन्द्र बहादुर श्रेष्ठको 'ऊ भएर मेरो अभिव्यक्ति' काव्यकृतिमाथि दृष्टि लगाउँदा, गरिमा, काठ, वर्ष १४, अङ्क १०, २०५३ ।
धमला, चेतनाथ	:	कला एकेडेमीको स्थापना हुनुपर्छ, नेपाल जागरण, काठ, १० वैशाख २०५८ ।
प्रधान, परशु	:	जनमत, केही क्षण केही अनुहार, वर्ष १६ अङ्क ८, २०६६ ।
पुस्तक संसार	:	नयाँ पुस्तक, कवि कलाकारका कविता, ८ पौष, २०६८ ।
मधुकर्मी, ध्रुव	:	पुनर्जारण साप्ताहिक, काठ, वर्ष १, अङ्क ३४ कार्तिक २०४६ ।
रावल, राम बहादुर	:	नेपाल राष्ट्रिय साप्ताहिक, वौद्धिक कविता ८ श्रावण २०६८ ।